

ŠTA TREBA DA ZNA SVAKI SOCIJALNI RADNIK I RADNICA O NASILJU PREMA ŽENAMA?

*PRIRUČNIK ZA
BUDUĆE SOCIJALNE
RADNICE I SOCIJALNE
RADNIKE*

Publikacija (vodič, priručnik) koja je pred vama nastala je u okviru projekta „Ujedinjene protiv nasilja prema ženama“, koji je sprovedla neformalna grupa mladih socijalnih radnica, a finansijski podržala Rekonstrukcija ženski fond iz Beograda. Projekat je podržan u okviru programa „Ogledalo“ čiji je cilj podrška aktivizmu mladih žena.

Jedna od dimenzija projekta je sticanje specifičnih znanja i veština koje bi pomogle studentkinjama socijalnog rada sa Fakulteta političkih nauka i Fakulteta za medije i komunikacije da budu osposobljenije za pružanje pravovremenih usluga i adekvatne podrške ženama koje su preživele muško nasilje. Dodatni cilj koji ovaj projekat obuhvata je podsticaj socijalnih radnica da budu akterke društvenih promena, da primene stečena znanja o rodno zasnovanom nasilju sa radionica kroz osmišljavanje i distribuiranje poruka podrške ženama sa traumom muškog nasilja i kroz organizovanje uličnih akcija na javnom prostoru (na trgu, pijaci itd.) koje imaju za cilj senzibilisanje javnosti o rasprostranjenosti i neprihvatljivosti nasilja prema ženama, kako bi se građani/ke osnažili/e da prijavljuju nasilje.

Kao posebna inspiracija i izvor informacija za ovaj vodič, poslužili su odgovori na 10 online upitnika koje smo uputile socijalnim radnicama i NVO

aktivistkinjama koje imaju iskustvo rada sa ženama sa

iskustvom muškog nasilja, kao i sa predavanja sa instruktaže koje smo prošle za konsultantkinje na SOS telefonu koju je realizovala NVO Autonomni ženski centar iz Beograda, čiji je fokus rada pomoć i podrška ženama sa iskustvom muškog nasilja kroz direktan rad sa ženama, zatim kroz senzibilisanje javnosti na ovu temu, obučavanje zaposlenih iz institucija o fenomenu nasilja i delovanje na više instance za promenu zakona. Za suzbijanje nasilja prema ženama smatramo da je važno da buduće/i socijalne radnice/ci budu upoznati/e sa fenomenom nasilja prema ženama, dinamikom nasilja, fazama viktimizacije, strategijama i tehnikama koje nasilnik koristi, sa predrasudama o nasilju kako bi izbegli sekundarnu viktimizaciju žena koje trpe neki vid muškog nasilja. Neophodno je da u nadležnim institucijama (CSR, policija, tužilaštvo, sud) postoji nulta tolerancija na nasilje kako bi pružili adekvatan odgovor na nasilno ponašanje.

Ovim priručnikom želele smo da motivišemo buduće socijalne radnike i radnice da se bolje upoznaju sa specifičnostima fenomena nasilja jer je naša profesionalna odgovornost da pružimo pravovremene usluge i adekvatnu podršku ženama koje trpe nasilje u odnosu na učinjeno nasilje i specifične okolnosti svakog pojedinačnog slučaja. Znanje o nasilju može da spreči sekundarnu viktimizaciju žena i doprinese da žena može da veruje da je izlaz iz nasilja moguć.

SADRŽAJ

1. ŠTA NAS JE MOTIVISALO DA OSMISLIMO I POKRENEMO OVAJ PROJEKAT?.....	4
2. PRAVNA REGULATIVA O NASILJU NAD ŽENAMA - DOMAĆE I UPOREDNO ZAKONODAVSTVO.....	6
3. PREDNOST FEMINISTIČKOG PRISTUPA U RAZUMEVANJU NASILJA PREMA ŽENAMA.....	10
4. ŠTA PODRAZUMEVA OSNAŽIVANJE ŽENA?.....	12
5. ŠTA JE NASILJE PREMA ŽENAMA I KAKO JE LIČNO POSTALO POLITIČKO?.....	13
5.1. Razumevanje veze između pola i roda sa nasiljem prema ženama?.....	15
6. PREDRASUDE O NASILJU PREMA ŽENAMA.....	17
7. ZAŠTO JE ŽENI TEŠKO DA IZAĐE IZ NASILJA?.....	22
8. OSOBENOST I VRSTE NASILJA PREMA ŽENAMA.....	25
8.1. Tipovi nasilja.....	27
9. MEHANIZMI I DINAMIKA NASILJA.....	29
9.1. Kontrola.....	30
10. DINAMIKA NASILJA.....	31
11. MEHANIZMI NASILJA I TAKTIKE NASILNIKA.....	33
10.1. Najčešće taktike koje nasilnik koristi.....	35
11. VIKTIMIZACIJA I FAZE VIKTIMIZACIJE.....	36
11.1. Dugotrajni efekti prouzrokovani zlostavljanjem.....	38
12. NADLEŽNOSTI INSTITUCIJA.....	39
12.1. Sigurnosni plan.....	43
13. VEŠTINE I TEHNIKE POTREBNE U RADU SA ŽENAMA SA ISKUSTVOM MUŠKOG NASILJA.....	45
13.1. Šta nije aktivno slušanje?.....	47
13.2. Šta jeste aktivno slušanje?.....	48
13.3. Tehnike aktivnog slušanja.....	49
13.4. Faze razgovora.....	50
13.5. Postupci koji mogu da razgovor pretvore u terapijsku seansu.....	51
14. UTISCI SA RADIONICA.....	52
15. ŠTA SMO PITALE SOCIJALNE RADNICE I NVO AKTIVISTKINJE NA TEMU NASILJA PREMA ŽENAMA?.....	55
15.1. Posebna pitanja za NVO aktivistkinje.....	60
15.2. Posebna pitanja za socijalne radnice.....	61
16. KAKO JE BILO NA ULIČNIM AKCIJAMA?.....	65
16.1. Poruke koje su ostavljali građani/ke na akcijama na pijacama „Kalenić“ i „Zeleni venac“.....	66
17. LITERATURA.....	71

1. ŠTA NAS JE MOTIVISALO DA OSMISLIMO I POKRENEMO OVAJ PROJEKAT?

Osluškujući iskustva naših mladih koleginica koje su radile praksu ili tokom prvog zaposlenja u centru za socijalni rad došle smo do zajedničkog zaključka da je tokom studiranja nedostajao predmet koji bi ponudio znanja i veštine za rad u situacijama nasilja u porodici. Neke od teškoća stručnjakinja/ka centara za socijalni rad proizilaze baš iz činjenice da znanja i veštine koje su potrebne za prevenciju i zaštitu od nasilja u porodici nisu zastupljene u nastavnim programima u toku osnovnog akademskog obrazovanja socijalnih radnika/ca. Takođe, centri za socijalni rad su institucije koje su decenijama orijentisane uglavnom ka neposrednoj zaštiti dece, a rešavanje situacija nasilja u porodici podrazumeva orijentaciju ka svim ugroženim članovima porodice što bitno menja ulogu centara za socijalni rad i iziskuje promenu ustaljene metodologije rada i usvajanje znanja o rodno zasnovanom nasilju. Prilikom dokumentovanja nasilja u centrima za socijalni rad se jasno ne definiše ko vrši nasilje, a ko je žrtva/žrtve. Nasilje se ponekad imenuje nespecifičnim terminima kao što su sukobi, konflikti, poremećeni porodični odnosi ili se prepoznaje i kvalifikuje samo u drastičnim oblicima kao što su teške telesne povrede. Nejasna identifikacija nasilnika odgovornih za nasilje i onih koji su žrtve otežava da plan zaštite i mere koje se sprovode u okviru usluga centara za socijalni rad budu adekvatne i specifične i omoguće suštinsko rešavanje slučajeva nasilja. Takođe postoji veliko nerazumevanje zašto žena ostaje u nasilnoj vezi u centrima za socijalni rad što smo u ovom priručniku nastojale da objasnimo kako bi bez obzira na to da li žena ostaje u nasilnoj partnerskoj vezi ili odlazi pružili adekvatnu podršku ženama koje nam se obraćaju za pomoć.

Na obuci za SOS konsultankinje za žene sa iskustvom muškog nasilja smo stekle znanja o nasilju nad ženama iz feminističke perspektive i shvatile koliko su ova znanja neophodna i da bi ga podelile sa budućim socijalnim radnicama i radnicima u cilju bolje zaštite žena. Tako, nedovoljno informisanost žena o njihovim pravima često ih zadržava u braku. Socijalne radnice/ci treba da imaju vidu da imaju važnu profesionalnu ulogu u informisanju žena o njihovim pravima. Jedna od ključnih barijera za pružanje zaštite ženama koje su preživele muško nasilje je postojanje predrasuda o nasilju nad ženama unutar zaposlenih u institucijama koji imaju važnu ulogu u situacijama prepoznavanja i prijavljivanja nasilja. Stigma i nerazumevanje žena sa iskustvom muškog nasilja od strane zaposlenih u centrima za socijalni rad doprinosi sekundarnoj viktimizaciji žena i ostajanju u nasilju.

Pošto su centri za socijalni rad institucije sa mandatom brige za porodicu, ovim projektom kroz radioničarski rad i osnaživanje na društveni aktivizam budućih socijalnih radnica o nasilju nad ženama iz feminističke perspektive i kroz epriručnik na temu „Šta svaki socijalni radnik/ca treba da zna na temu nasilja nad ženama” želimo da damo naš mali doprinos unapređenju kapaciteta profesije socijalnog radnika/ce kako bi pružili adekvatnu podršku ženama da lakše ostvare zaštitu, informišu se o svojim pravima i izađu iz nasilja.

2. PRAVNA REGULATIVA O NASILJU NAD ŽENAMA - DOMAĆE I UPOREDNO ZAKONODAVSTVO

Nasilje nad ženama predstavlja društveni problem kojim se direktno povređuju ljudska prava. Države su se, putem međunarodnih sporazuma, obavezale da rade na sprečavanju ove pojave i štite žrtve ovog vida nasilja. Međutim, kulturološke razlike, tradicija i socijalni kontekst pojedinih država predstavljaju prepreke u implementaciji regulatornih mehanizama čime održavaju potčinjenost i predrasude kojima se pravda nasilje nad ženama.¹

Kako pravna regulativa jedne zemlje formalno i stvarno uspostavlja okvire u kojima se sprovodi zaštita žena od nasilnog ponašanja, ovaj rad ima za cilj sistematizaciju najznačajnijih međunarodnih i domaćih pravnih instrumenata, sa posebnim osvrtom na Evropski kontinent i pitanje nasilja nad ženama. Posebna pažnja biće usmerena na zakonsku regulativu Republike Srbije, kroz sagledavanje dobrih rešenja, ali i ukazivanje na nedostajuće norme koje bi doprinele dobrobiti žena u domaćim, nacionalnim okvirima.

Sa usvajanjem međunarodnih instrumenata koji uređuju domen zaštite žena od nasilnog postupanja, otpočelo se osamdesetih godina prošlog veka. Tada su se, na nivou Ujedinjenih nacija, pojavile *Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena*², prateći Protokol kao i *Opšta preporuka Komiteta UN broj 19 - za eliminisanje svih oblika diskriminacije žena*. Kako preporuka kao pravni instrument ima opcioni karakter, nije imala pravnu snagu da obaveže države na iskorenjivanje i sankcionisanje nasilnog ponašanja. Regulativa Ujedinjenih nacija poznaje i *Deklaraciju o eliminisanju nasilja prema ženama*³ koja je svojena 1993. godine a u kojoj se navodi da se nasilje nad ženama temelji na istorijskoj nejednakosti u odnosima moći između muškaraca i žena koja je dovela do muške dominacije sa jedne i potčinjavanja žene sa druge strane. Na idejama ravnopravnosti i unapređenja položaja žena u svim oblicima društvenog funkcionisanja počivaju i Pekinška deklaracija⁴ i Platforma za akciju koje, između ostalog, naglašavaju važnost ravnopravnih podela porodičnih odgovornosti, kao i skladan partnerski odnos koji predstavlja krucijalan značaj za dobrobit partnera i njihovih porodica.

Međutim, prvi međunarodni, pravno obavezujući dokumenti, pojavljuju se 1994. a zatim i 2005. godine u vidu konvencija koje regulišu problematiku nasilja nad ženama. *Konvencija o*

¹ Logar, R. (2005). *Austrijski model intervencije u slučajevima nasilja u porodici*. Beograd: Autonomni ženski centar.

² Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (1979), dostupna na:

<http://www.sostelefon.org.rs/zakoni/15.%20Konvencija%20o%20eliminisanju%20svih%20oblika%20diskriminacije%20zen.pdf>

³ Deklaracija o eliminisanju nasilja prema ženama (1993), dostupna na: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=3b00f25d2c>

⁴ Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995) dostupni su na <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>

prevenciji, kažnjavanju i iskorenjivanju nasilja prema ženama⁵, poznatija kao Konvencija iz Belema u Parau, predstavlja obuhvatan dokument koji je baziran i na prevenciji i na sankcionisanju nasilnog ponašanja. Značaj ovog dokumenta leži u propisanoj obavezi država ugovornica da osude sve oblike nasilja usmerenog ka ženama kao i da, u svoje javne politike, uvrste politiku preveniranja, sprečavanja i iskorenjivanja ali i sankcionisanja nasilnih akata nad ženama. Drugi dokument pravno obavezujuće snage je *Protokol o pravima žena u Africi*⁶ koji predstavlja značajno dostignuće u borbi za ženska prava na ovom kontinentu.

Kad je reč o normiranju ove sfere na području Evrope, neophodno je pomenuti da se ova tema na tlu našeg kontinenta prvi put razmatrala 1985. godine kada je i usvojena *Preporuka br. 85 o nasilju u porodici*⁷, zatim i 1993. *Deklaracija o politici suprotstavljanja nasilju prema ženama u demokratskoj Evropi*⁸ koja je sadržala i preporuku za usvajanje i sprovođenje akcionog plana kojim bi se evropske zemlje borile protiv nasilja usmerenog ka ženama. Novi milenijum doneo je i sazrevanje ideje o potrebi rešavanja problema nasilja nad ženama, što se u Evropi manifestovalo kroz donošenje niza dokumenata od koji se izdvojila *Preporuka (2002)5 za zaštitu žena od nasilja*⁹ u kojoj je prepoznato i navedeno devet različitih oblika maltretmana žena. Donošenje pravnih dokumenta koji su uređivali ovu sferu predstavljalo je dobru praksu koja se kretala u pravcu kreiranja rešenja za preveniranje i iskorenjivanje nasilja, ali je i dalje veliki broj zemlja članica Saveta Evrope ova dokumenta posmatrao kao pravno neobavezujuća, pri čemu se javila potreba da se uspostavi međunarodni dokument koji će imati obavezujuću pravnu snagu i čije će odredbe zemlje potpisnice morati da uvrste u svoje nacionalne sisteme. Nakon dvogodišnjih napora Evropskog komiteta za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama, došlo se do izrade danas najnaprednijeg međunarodnog dokumenta u ovom domenu - *Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, poznatije kao Istanbulska konvencija*.¹⁰ **Republika Srbija spada u prvih 10 zemalja koje su ratifikovale ovu konvenciju čime je ista, stavljena na korišćenje i implementaciju relevantnim akterima društva - profesionalcima koji rade sa žrtvama, izvršiocima nasilja ali i zakonodavcu koji bi trebalo da nacionalni zakonodavni okvir uskladi sa odredbama Istanbulske konvencije.**

Nasilje u porodici je u domaćem sistemu regulisano Porodičnim zakonom¹¹ koji daje opštu definiciju ovog fenomena, (Porodični zakon - PZ, čl. 197) i predviđa mere zaštite koje donosi sud u posebnom postupku (PZ, čl.198). Krivičnim zakonikom¹² nasilje u porodici je definisano kao krivično delo i predviđene su mere kojima se ovakvo delo sankcioniše, ali poseban značaj ratifikovanja Istanbulske konvencije leži u činjenici da je njenim usvajanjem u domaći sistem prvi put uveden zaseban koncept nasilja nad ženama, koji ovaj fenomen određuje kao „kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama koje predstavlja sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode ili mogu dovesti do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno finansijske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i pretnje takvim delima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u javnosti bilo u privatnom životu”¹³.

⁵ Konvencija o prevenciji, kažnjavanju i iskorenjivanju nasilja prema ženama (1994), dostupna na <http://www.oas.org/en/mesecvi/convention.asp>

⁶ Protokol o zaštiti žena u Africi (2003) dostupan na: <http://wgd.au.int/en/content/protocol-african-charter-human-and-peoplesrights-rights-women-africa>

⁷ Preporuka o nasilju u porodici (1985), dostupna na: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/victims/recR_85_4e.pdf

⁸ Deklaracija o politici suprotstavljanja nasilju prema ženama u demokratskoj Evropi (1993), dostupna na: http://www.snp.co.me/print_strane.asp?kat=1&id=758

⁹ Preporuka (2002)5 za zaštitu žena od nasilja, dostupna na: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915>

¹⁰ Konvencija koja je usvojena u Istanbulu, po kojem je i prepoznatljiva, 7. aprila 2011. Godine. Tekst konvencije dostupan na: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2013/2246-13Lat.pdf>

¹¹ Porodični zakon (PZ) - „Službeni glasnik RS“, broj 18/2005.

¹² Krivični zakon (KZ) - „Službeni glasnik RS“ broj 85/2005, 88/2005, 107/2005 ispr.

¹³ Istanbulska konvencija, član 3. stav 1.

Za dalju analizu, značajno je navesti ključne doprinose pomenute konvencije koje je mapirala Branković, a koji ukazuju na inovativnost i posvećen pristup kreatora ovog dokumenta ali i značaj usklađivanja zakonodavnih okvira i institucionalne prakse zemalja potpisnica, što se odnosi i na domaći normativni poredak.¹⁴ Dakle, ovaj dokument predstavlja prvi pravno obavezujući dokument u oblasti borbe protiv nasilja nad ženama; počiva na principu „potpune posvećenosti” u prevenciji, zaštiti, procesuiranju i kažnjavanju nasilnog ponašanja; precizira fenomen nasilja nad ženama, odnosno redefiniše poimanje na kojem počivaju ranija međunarodna dokumenta stavljajući acenat na diskriminaciju žena i kršenje ljudskih prava; odlikuje se rodnom dimenzijom; uspostavlja standarde u domenu mera pravne zaštite i zaštite pred relevantnim institucijama ali i standarde pružanja podrške žrtvama, procesuiranja i sankcionisanja počinilaca kao i standarde tretmanskih programa za počiniocima; integriše modele dobre prakse u zaštiti žrtava; daje smernice za uspostavljanje zakonodavnog i strateškog okvira kao i za sprovođenje mera zaštite na nivou nacionalnih država; prepoznaje višestruko diskriminisane žrtve i ukazuje na značaj međunarodne saradnje, razmene i transfera dobre prakse.

Usklađivanje domaćeg zakonodavnog okvira sa postulatima ove konvencije dovelo bi do prekretnice u borbi protiv nasilja nad ženama. Ono što je važno naglasiti je činjenica da je Srbija usvajanjem ovog međunarodnog pravnog instrumenta stavila rezervu na određene delove, i to na one koji se tiču naknade žrtvama kao i na pitanje teritorijalne jurisdikcije i nadležnosti u slučajevima seksualnog nasilja, uključujući silovanje, prinudni brak i abortus i genitalno sakaćenje žena.¹⁵ Da bi usklađivanje propisa sa ovom konvencijom bilo potpuno, neophodne su promene Krivičnog zakona, posebno normiranje dela o proganjanju, ali i uspostavljanje novih usluga koje bi bile na raspolaganju žrtvama i koje bi ih ohrabrile na putu ka izlasku iz, neretko, začaranog kruga nasilja i trpljenja.

Ova konvencija je dala dorinos u posmatranju nasilja nad ženama kroz prizmu rodno zasnovanog (partnerskog) nasilja, pa je tako u domaćem sistemu došlo do sveobuhvatnog normativnog uređivanja intervencija koje sprovode nadležni organi, ustanove kao i organizacije u cilju zaštite žrtve porodičnog odnosno partnerskog nasilja kroz donošenje nekoliko protokola kojima se definiše postupanje reevantnih aktera društva. To su: *Opšti protokol o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima; Poseban protokol o postupanju centara za socijalni rad kao organa starateljstva; Poseban protokol o postupanju policijskih službenika u slučajevima nasilja nad ženama i Poseban protokol Ministarstva zdravlja o postupanju u slučajevima nasilja nad ženama u partnerskim odnosima.*¹⁶ Ovim dokumentima su bliže određene nadležnosti pojedinačnih institucija, što bi kao rezultat trebalo da ima pravovremenom pružanju pomoći i adekvatne zaštite žrtvi partnerskog nasilja.

Ono što se i dalje posmatraju kao nedostaci u domaćoj regulativi, a što je u svojoj analizi izdvojila i Nikolić-Ristanović su zakonska rešenja koja se odnose na neusklađeno definisanje člana porodice u Porodičnom i Krivičnom zakonu, označavanje članom porodice samo partnera sa kojim osoba živi čime su automatski neopravdano izuzeti intimni partneri koji ne dele domaćinstvo, nepostojanje programa za nasilne muškarce kao i nepostojanje odredbi u

¹⁴ Branković, B. (2012). *Mapiranje kapaciteta specijalizovanih organizacija za podršku žrtvama rodno zasnovanog nasilja: Prvi korak ka uspostavljanju jedinstvene nacionalne SOS linije*. Beograd: Projekat Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP)

¹⁵ Branković, B. (2013). *Vesti iz budućnosti - Istanbulska konvencija i odgovornost države za borbu protiv nasilja nad ženama*. Beograd: Program Ujedinjenih nacija za razvoj

¹⁶ Tekstovi Protokola dostupni na

http://www.sigurnakuca.net/un_protiv_nasilja/publikacije/projekta/protokoli_o_postupanju_i_saradnji_ustanova_organ_a_i_organizacija_50.html

vezi uvažavanja uticaja nasilja nad ženom koja izvrši krivično delo. Ono što zabrinjava je i nepostojanje efikasnog mehanizma za zaštitu žrtava u slučaju propuštene prijave ili mere zaštite od strane zaduženog državnog službenika.¹⁷ Takođe, da bi sistem zaštite žrtava mogao da funkcioniše u praksi, neophodna je sinhronizovana akcija nadležnih organa i službi, što je formalno i propisano, ali analiza sprovođenja ovih propisa još uvek nije izvršena budući da su ova dokumeta usvojena relativno skoro.

Normativno i strateško usklađivanje domaćeg sistema sa onim koji je kao poželjan i propisan Istanbulskom konvencijom tek predstoji. Neka značajna dokumenta su već usvojena, što je pomak u borbi protiv nasilja nad ženama, ali pred zakonodavcem je ozbiljan zadatak uvođenja odredbi kojima bi se sankcionisali svi oblici nasilja nad ženama koji su konvencijom propisani, kao i kreiranje mehanizma koji bi žrtvama obezbedio neophodnu i adekvatnu podršku i pomoć. Pred akterima prakse je pak, put ka sprovođenju ovih odredbi i delovanje u najboljem interesu žrtve u skladu sa propisanim mehanizmima.

Marija Nijemčević
Dipl. socijalna radnica

¹⁷ Nikolić-Ristanović, V. (2013) *Praćenje primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici u Srbiji: nalazi pilot istraživanja*. Beograd: UN Women

3. PREDNOST FEMINISTIČKOG PRISTUPA U RAZUMEVANJU NASILJA PREMA ŽENAMA

- **Široka konceptualizacija nasilja prema ženama** i njegovo sagledavanje u istorijskim i kulturološkim kontekstima - uticale na shvatanje da je nasilje prema ženama univerzalna tema i da predstavlja kršenje ljudskih prava.
- Doprineo da **se smanji individualna psihopatologija žrtve i nasilnika**, kao i da se smanji okrivljavanje žrtve da je isprovocirala nasilje.
- Doprineo da se **rod sagleda kao kategorija analize** i poveže sa drugim kategorijama opresije (rasa, klasa, nacionalnost, seksualna orijentacija, godine, invaliditet).
- Doprineo da se **preispituju društvene strukture i hijerarhije** u odnosima i pozivaju na društvenu akciju - **solidarnosti** sa drugim marginalizovanim grupama i **akcije promene** u širem društvenom kontekstu koji omogućava da se nastavlja nasilje prema ženama.
- Cilj feminističkog pristupa je **osnaživanje žene** da iskorače iz svojih rodnihi unapred određenih društvenih uloga, da nauče da imaju izbor i da je snaga u njima samima. Osnaživanje je ključna komponenta u oporavku žene i prilikom preduzimanja intervencija.
- Ženske grupe su prve organizovale besplatne usluge za žene izložene nasilju, prikupljale podatke o prevalenciji nasilja, predlagale promene u zakonodvstvu i procedurama, sprovodile kampanje za podizanje svesti javnosti o nasilju, pritisak na međunarodne organizacije. U Srbiji prvi SOS telefon za žene koje su preživele muško nasilje su osnovale feministkinje u Beogradu 1990. god. One su počele da tvrde da je država mora da preuzme odgovornost za nasilje nad ženama i nakon godina upornog rada (pisanja, lobiranja, organizovanja uličnih marševa) su doprinele da 8. marta 2002. Skupština izglasa novi Krivični zakon po kome je nasilje u porodici proglašeno krivičnim delom. **Nasilje nad ženama u braku i porodici je pitanje države.**
- Ženske grupe su **inicirale multisektorski i multidisciplinarni pristup** reagovanja na problem nasilja prema ženama. Feministički pristup podrazumeva i **integrativni model** razumevanja nasilja kroz koncept kontrole, dopunjen teorijom o cikličnom karakteru nasilja koji sadrži prerađene koncepte teorije naučene bespomoćnosti i teorije preživljavanja.

- Doprinese da se u radu sa ženama koje su preživele nasilje primenjuje **holistički pristup**. Posmatrati klijentkinju kao celokupnu ličnost, a ne samo kroz ulogu žrtve omogućava nam da sagledamo ženu kroz ulogu preživele i fokusiramo se na njene snage. Takođe holistički pristup podrazumeva da se sagleda celokupna situacija u kojoj se žena nalazi i pruži pomoć na različitim nivoima. Tako holistički pristup znači da nasilje ne može da se definiše bez razumevanja povezanosti sa drugim ponašanjima nasilnika i da se tretira kao sukob „izolovani incident“ ili da se žena opisuje kao „depresivna“ „neurotična“, a njen simptom se ne stavlja u kontekst da je to normalna reakcija na nasilje koje je pretrpela.

4. ŠTA PODRAZUMEVA OSNAŽIVANJE ŽENA?

Osnaživanje žena je proces kojim im se kroz rad sa ženom potvrđuje njihovo pravo na svoje misli, osećanja, potrebe i njihovu sposobnost da donose sopstvene odluke. Na ovaj način žena ponovo preuzima potpunu kontrolu nad svojim životom koja joj je oduzeta od strane nasilnog partnera. Osnaživanje pored pružanja informacija o opcijama i smanjenju osećaja izolacije, uključuje:

- Pomoć i podrška ženi u imenovanju svojih iskustava i osećanja;
- Razumevanje uticaja patrijahata koji podržava nasilje prema ženama kroz socijalizaciju;
- Identifikovanje strategija preživljavanja i oblika otpora koje žena poseduje;
- Verovanje ženinom iskustvu i da se rešenje situacije nalazi u ženi;
- Brigu o tome kako se žene osećaju u procesu oporavka od traume jer je i to jednako važno kao sam cilj izlaska iz nasilja;
- Podrška ženim malim koracima jer izlazak iz nasilja je proces koji zahteva vreme;
- Iskustvo svake žene je jednako vredno (bez diskriminacije).

*Nasilje nije privatna stvar žene/porodice
već društveni problem*

*Žena nije kriva za nasilje koje trpi,
odgovornost je na onome ko nasilje vrši*

5. ŠTA JE NASILJE PREMA ŽENAMA I KAKO JE LIČNO POSTALO POLITIČKO?

Sedamdesetih godina nakon razmene iskustava žene su shvatile da su ženska iskustva kroz istoriju bila manje vrednovana, minimizirana izostavljena. Simon de Bovoar francuska književnica i filozofkinja u njenoj knjizi „Drugi pol“ navodi da se žena tretira kao „drugi pol“ kao nebitno, neistorijsko dok je muškarac subjekt i sama istorija. Ova knjiga se smatra za istorijsku prekretnicu za delovanje ženskih grupa i novi pravac feminizma dvadeset godina kasnije. Po toj analizi proizilazi da je civilizacija muški proizvod, društvo i država uopšte, a žena je neslobodna, nekreativna, podređena i ona koja ne odlučuje.

Prve tri velike teme kojima se bavio ženski pokret su: ženska seksualnost, reproduktivna prava i muško nasilje nad ženama. Ove ženske teme su do 70-ih godina 20 veka nevidljive u društvu. Patrijahalni sistem je već imao gotove odgovore da je žena koja ispoljava svoju seksualnost kurva, da je žena koja želi da abortira ubica, da je žena koja doživi silovanje kriva jer je „isprovocirala“ svojim ponašanjem ili je silovanje označeno kao preljuba i žena je kažnjavana (u nekim zemljama kamenovanjem dan danas). Teret patrijahata na žene je ogroman je uči žene da treba da čute, da se povinuju, da se stide svojih emocija, da treba da se žrtvuju radi „mira u kući“ da odluke treba da prepuštaju muškarcu. Ženski pokret je imao zadatak omogućiti ženama javni prostor, da se čuju ženina iskustva i osećanja onakva kako ih žene opisuju, a ne kako ih patrijahalni sistem vrednuje.

Zahvaljujući grupi žena koja su delila svoja lična iskustva (nakon seksualnog nasilja, premlaćivanja, manipulacije, izolacije u braku) nastale su prve službe koje su pružale pomoć ženama koje su preživele muško nasilje, tako je lično postalo političko.

Ujedinjene nacije su u Deklaraciji o eliminaciji nasilja nad ženama ukazale da je jedan od uzroka, ali i posledica nasilja prema ženama je vekovna razlika između muškaraca i žena u pogledu moći, gde su muškarci ti koji imaju veću moć.

Ženski pokret je imenovao svoju politiku da je **lično i političko**. Pojam političnog podrazumeva da je sve što uradimo (pranje suđa, brisanje prašine), bio to izbor ili prisila, čin koji u određenom kontekstu ima svoju društvenu moć ili nemoć. Osećanja mučnine, tuge, bola nisu lična stvar ako je njihov uzrok diskriminacija zbog npr. druge boje kože, fizičkih karakteristika, seksualne orijentacije ili pola. Isto tako nasilje je dugo smatrano kao privatna stvar porodice, zahvaljujući ženskom pokretu se smatra za političko pitanje i time se poziva odgovornost svih nadležnih institucija da reaguju i nas kao građana/ki u kakvom ćemo društvu živeti.

Definicija nasilja prema ženama po dokumentima Ujedinjenih nacija iz 1993 godine:

„Nasilje nad ženama je ispoljavanje istorijski nejednakih odnosa društvene moći između muškaraca i žena koji su doveli do diskriminacije i dominacije nad ženama od strane muškaraca i do sprečavanja potpunog napretka žena. Nasilje nad ženama je jedan od osnovnih društvenih mehanizama kojima se žene prisiljavaju da budu u podređenoj poziciji u odnosu na muškarce. Nasilje nad ženama je prepreka u postizanju jednakosti, razvitka i mira.“

Društvo daje veću moć muškarcima, a manju ženama. O tome nam govore i statistički podaci Ujedinjenih nacija:

- **žene u svetu obavljaju 2/3 svetskog rada**
- **žene zarađuju 10% svetskog dohotka**
- **žene su vlasnice 1-2% svetske imovine**
- **oko 70% žena u svetu je nepismeno i živi u apsolutnom siromaštvu**

Vekovima unazad nasilje u porodici se tolerisalo i smatrano je da je nasilje privatna stvar porodice u koju država ne treba da se meša bez obzira na posledice. Danas svaki vid nasilja se smatra zločinom i pravo na život bez nasilja je zagarantovano međunarodnim dokumentima (Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena tj. CEDAW) i domaćim zakonima (Krivični, Porodični).

5.1. Razumevanje veze između pola i roda sa nasiljem prema ženama?

Nasilje nad ženama i devojkama nije izolovan čin koji je počinio neki određeni muškarac, zato treba analizirati povezanost tog čina, čina nasilja, sa sistemskim tolerisanjem određenih vidova nasilja i upotrebom nasilja kako bi se ostvarila društvena očekivanja u vezi sa rodnim ulogama. Ljudi se ne rađaju kao muško ili žensko, već uče da budu dečaci i devojčice koji će odrastati i postati muškarci i žene. Oni uče koja su za njih prihvatljiva ponašanja i stavovi, uloge i aktivnosti, te kako da se odnose jedni prema drugima. To naučeno ponašanje je ono što čini rodni identitet i uslovljava rodne uloge.

Za razliku od pola koji predstavljaju biološke karakteristike (genitalni organi, hromozomi, hormoni, sposobnost proizvodnje sperme, sposobnost rađanja dece i dojenja), rod se odnosi na društvene ideje i očekivanja (norme) u vezi sa ženama i muškarcima.

Devojčice se vaspitavaju uz lutke i igračke koje podrazumevaju brigu o kući (peglažu, kuvaju, čiste) za „privatnu sferu“, dok se u istim porodicama to manje očekuje od muškarca.

Hijerarhijski odnosi rodnog sistema u velikoj mjeri su podređeni i održavaju se putem tradicionalnih rodni stereotipa koji se odnose na percipirane razlike između osoba ženskog i muškog pola i to uglavnom s obzirom na fizički izgled, osobine ličnosti, ponašanje i profesiju. Tako tradicionalni rodni stereotipi određuju rodne uloge, a koji se vezuju uz osobe muškog pola uključuju sledeće karakteristike: fizički su snažni, samostalni su i nezavisni, aktivni, preuzimaju rizike, usmereni su na takmičenje i na karijeru, finansijski se brinu za porodicu, kontrolišu svaku situaciju u kojoj se nađu, ne pokazuju osećanja, mogu da preuzimaju seksualnu inicijativu i mogu da se potuku i nasilje se odobrava kao pokazatelj snage. S druge strane, tradicionalne i stereotipne osobine koje se odnose na osobe ženskog pola te u najvećoj meri definišu žensku rodnu ulogu su: pasivne, emocionalne, ranjive, važno im je da su fizički privlačne, trebaju se udati i imati decu, ekonomski su zavisne i brinu se o muškarcu i deci, treba da potrebe porodice stavljaju ispred vlastitih potreba, karijeru odabiru u „pomagačkim“ zanimanjima (npr. nastavnice, medicinske sestre, negovateljice). **Stereotipne rodne uloge su ograničavajuće i preterano zahtevne, podrazumijevaju i različitu količinu moći te su osnova diskriminacije u privatnoj i javnoj sferi života.** Ove norme i tradicije takođe se manifestirajuu zakonima, institucijama, ekonomskim i društvenim strukturama, kao što su porodica i tržište rada. Rodne uloge proizvode nenamjerno rodne nejednakosti, ali naš je zadatak da ih stalno preispitujemo i dekonstruujemo.

Rodne uloge podjednako ograničavaju i muškarce i žene na individualnom nivou.

Međutim, ukoliko poredimo dve matrice, otkrivamo da, prvo, postoje neke važne razlike među njima:

Muškarac	Žena
aktivan	pasivna
može da koristi nasilje da reši sukob	nenasilna
dobro zarađuje	okrenuta porodici
nezavisan	zavisna
može da preuzima seksualnu inicijativu	treba da udovolji partneru
podržava se da se ostvari u karijeri	treba da se ostvari kao majka i supruga

Tabela 1

Ima manje kontradikcija u muškoj matrici. Izrazi u muškoj matrici često počinju sa „**može**“, dok ženska matrica sadrži mnogo više **obaveznih vrsta osobina**.

Osim toga, između dvije matrice postoji par suprotnosti koje **više slobode i više moći daju muškarcima** kao grupi stvarajući određene privilegije grupe koje su dostupne muškarcima, za razliku od žena, bilo da ih oni lično traže ili ne.

Žene se često podstiču da ostanu u porodičnoj sferi i da brinu o drugima, što dovodi do nesrazmerne i nedovoljne zastupljenosti žena na mestima odlučivanja i njihove finansijske zavisnosti od muškaraca. To ozbiljno ograničava životne opcije, izbore i slobodu žena.

Žene su socijalizacijom često učene da prihvataju nasilničko ponašanje kao normalno ponašanje, te stoga ga sa jedne strane ne prepoznaju, a sa druge strane iako ga prepoznaju su naučene da se ne suprostavljaju. Očekivanja od žene da budu: **smerne, strpljive, poslušne, pomirljive, pokorne, da brinu o drugima**. Ova očekivanja od žene daju ženi manje moći i slobode što doprinosi da ženama teško da se suprostave i da su „**idealne žrtve**“. Takođe patrijahalna kultura visoko vrednuje žensku patnju radi očuvanja porodice i podrazumeva se da je žena ta koja treba da podnese žrtvu radi „mira u kući“ (brine o onemoćalom članu porodice, o deci, starijem članu porodice i sl.).

6. PREDRASUDE O NASILJU PREMA ŽENAMA

Ponavljanje mitova o nasilju u porodici je opasno, ne samo zato što podstiče društveno prihvatanje i apatiju prema problemu nasilja prema ženama, ali i zato što mnoge žene počinju da veruju u predrasude, a to ih vodi da opravdaju, minimiziraju ili negiraju nasilje koje im se desilo. Ovo sprečava važan korak da žene koje trpe nasilje osveste da su u opasnoj i nasilnoj situaciji, što je bitan korak ka traženju pomoć. Stoga, neophodno je da se odagna ove mitove u zajednici kako bi se smanjila tolerancija na nasilje prema ženama i da kao društvo pravovremeno reagujemo na nasilno ponašanje.

PREDRASUDE + NEINFORMISANOST O NASILJU PREMA ŽENAMA = GLAVNE PREPREKE U BORBI PROTIV NASILJA PREMA ŽENAMA

Žene često osjećaju krivicu zbog nasilja koje je prema njima učinjeno zato što društvo šalje poruke da je „sama tražila jer ga je provocirala” ili da je želela nasilje i sl. Ovu strategiju koristi nasilnik, a ono što predrasude doprinose jeste da se odgovornost za nasilje prebacuje na žrtvu umesto na nasilnika. Nereakcije društva obeshrabruju ženu da se suprostavi i izađe iz nasilja.

Često profesionalci/ke imaju perspektivu kako treba da izgleda „normalna” reakcija žene na nasilje npr. uplašena, nesigurna, ćutljiva i sl. Trauma i šok bilo koje vrste, posebno

nakon zlostavljanja, utiče na ljude na različite načine. Neke žene mogu se smejati i praviti šale tokom razgovora, dok druge mogu biti neprijateljski raspoložene, nervozne, potpuno mirne ili sa druge strane potpuno uznemirene. Činjenica je da svako ima svoju reakciju i način na koji se suočava sa traumom.

Važno je da prihvatimo da pojedini postupci u radu sa ženama koje trpe nasilje ne mogu nekad da izazovu jasno vidljivu promenu, ali da naše adekvatne reakcije sigurno prave razliku u životu žene jer kada dobije adekvatnu podršku je korak bliže da izađe iz nasilne veze.

Rad sa ženama sa iskustvom muškog nasilja može da se čini kao „nezahvalan posao”. Profesionalci se često osećaju bespomoćno i nedelotvorno. Takođe mogu sumnjati i motive žena, imati strah da su izmanipulisani ili osećati ljutnju kada se žena vrati nasilniku.

Predrasude su najčešći uzrok sekundarne viktimizacije žena.

Kako nastaje sekundarna viktimizacija?

1. Nastaje kao posledica negativne reakcije sredine i neadekvatne reakcije službi u zajednici
2. Istitucionalno nasilje može da bude direktno (prema korisnicima) i indirektno (stavovi i ponašanja koji vode uskraćivanju pomoći, umanjivanje nasilja ili posledica nasilja, okrivljavanje žrtve, nedeletvornost i neefekasnost postupanja ili nepovezanosti službi sistema)

Među profesionalcima je rasprostranjena i težnja ka očuvanju porodice i zaštite porodične privatnosti kao i pogrešno tumačenje objekta zaštite – porodica kao celina uživa veću zaštitu nego pojedinac. Najčešća predrasuda među profesionalcima jeste da je žena odgovorna ukoliko nasilnik je nasilan i prema deci. Ova predrasuda omogućava da se odgovornost i krivica za nasilje prebacuje na ženu, a ne na onoga ko nasilje vrši. Važno je podržati nenasilnog roditelja i reakcija službi treba primarno u slučaju nasilja da bude usmerena na osmišljavanju pomoći onima koji trpe nasilje. U patrijahalnim društvima žene su na udaru za sve što u porodicama nije dobro. Majke se okrivljuju što su se udale za „nasilnika“ i ne uzima se obzir kompleksnog nasilja i kad su birale partnera nisu birale nasilnika. Kriviti majku znači potpuno skrenuti pažnju sa počinioca nasilja i time se zamagljuje čija je odgovornost za nasilno ponašanje.

PREDRASUDE	ČINJENICE
1. Nasilje je privatna stvar žene i porodice	1. Nasilje u porodici je krivično delo i ozbiljan društveni problem
2. Nasilje nad ženama u porodici/partnerskom odnosu je pojava koja nije široko rasprostranjena	2. Svaka 2 žrtva psihičkog nasilja, svaka 3 fizičkog nasilja
3. Žena je kriva za nasilje koje je preživela. Žene nasilje provociraju i izazivaju svojim ponašanjem	3. Niko ne želi i ne traži nasilje, i niko ne zasluži da bude zlostavljan bez obzira šta kaže ili uradi
4. Žene biraju nasilne partnere. To što žene ostaju sa nasilnim partnerima znači da im se to sviđa.	4. Žene ne vole i ne žele nasilje. Kada su birale partnere nisu birale nasilnika.
5. Žena uvek može da napusti nasilnog partnera i tada će nasilje prestati.	5. Nasilje često ne prestaje prekidanjem odnosa, već eskalira zbog pokušaja nasilnika da zadrži moć i kontrolu
6. Fizičko ili seksualno nasilje je izolovan događaj i obično se ne ponavlja.	6. Po pravilu se ovi oblici ne javljaju sami, prate ih psihološko i ekonomsko nasilje
7. Pretnje i uvrede ne predstavljaju nasilje.	7. Pretnje i uvrede su oblici psihološkog ili emocionalnog nasilja
8. Nasilje je posledica „gubljenja kontrole“ ili „napada besa“	8. Nasilno ponašanje je izbor. Nasilje je povezano sa uspostavljanjem kontrole, a ne gubljenjem.
9. Uzrok nasilja je alkoholizam i korišćenje PAS (psiho-aktivnih supstanci)	9. Alkohol i PAS mogu da budu sredstva koja olakšavaju da se nasilje ispolje ali ne i uzrok. Nasilje postoji i bez alkohola i PAS, nasilnici koriste kao izgovor za svoje ponašanje.
10. Nasilnici su osobe koje pate od nekog psihičkog poremećaja	10. Većina nasilnika nemaju psihički poremećaj, i dobro funkcionišu u svojoj društvenoj i profesionalnoj sredini.
11. Nasilje u porodici se dešava uglavnom u socijalno ugroženim društvenim slojevima, među nisko obrazovanim i siromašnim	11. Nasilnici i žrtve mogu biti bilo koje rase, klase, socio-ekonomskog ili etničkog porekla, kulture, religije, seksualne orijentacije i godina
12. Žene su kao majke krive ako nasilnik zlostavlja decu	12. Odgovornost za nasilje jeste na onome ko nasilje vrši

Tabela 2

NAJČEŠĆE PREDRASUDE O SILOVANJU	ČINJENICE O SILOVANJU
Seksualno nasilje nije čest problem.	Prema svetskim podacima, između 25% i 30% žena tokom života doživi seksualno nasilje. To što je većina slučajeva neprijavljena ili neprepoznata ne znači da nasilja nema.
Ponekad je žrtva sama kriva za seksualno nasilje.	Za seksualno nasilje zrtva nikad nije kriva, bez obzira na način ponašanja, oblačenja, noćne izlaske.. Niko ne želi da bude silovan i odgovornost za silovanje je isključivo na počinitelju.
Većina silovanja dešava se u mračnim i napuštenim ulicama, noću-	Silovanja se dešavaju u jednakoj meri i noću i danju. 70% slučajeva se dešava u domu žrtve i od poznatog počinitelja, a samo 9% se dešava van kuće.
Najčešće siluju nepoznati muškarci.	U više od 80% slučajeva žene su silovane od muškarca kojeg poznaju i kome veruju, od čega 45% čine njihovi partneri.
Ne postoji silovanje u braku.	Žena ne predstavlja vlasništvo muškarca s kojim je u zajednici. Svaka seksualna radnja protiv ženine volje je seksualno zlostavljanje.
Silovatelje je lako identifikovati: to su ludaci koje je lako uočiti po izgledu i ponašanju.	Silovatelj može biti iz bilo koje ekonomske klase, bilo koje rasne i nacionalne pripadnosti. Istraživanja pokazuju da samo 2% optuženih za silovanje/seksualno zlostavljanje treba psihijatrijski tretman.
Seksualno nasilje je impulsivan čin.	U 70% slučajeva seksualno nasilje je planirano. Počinioci često koriste situacije u kojima je žrtva ugroćena pa samim tim nesposobnija za odbranu.
Ako žena nije ozbiljno fizički povređena, male su šanse da je bila silovana.	U skoro 90% slučajeva silovanja u braku uključena je pretnja po život žene ili njoj bliske osobe, a u 50% slučajeva uključena je pretnja oružjem.
Silovanje je rezultat izuzetno jake seksualne želje koja se ne može kontrolisati.	Možda su želje i izvan kontrole, ali dela svakako nisu. Podržavanje predrasude da su muškarci slabi u kontroli svojih nagona i impulsa održava priču o krivici žene.
Žene često lažno optužuju muškarce za silovanje.	Žene ne lažu o silovanju, štaviše, retko prijavljuju silovanje. Prema podacima FBI-a, broj lažnih prijava za silovanje nije veći od drugih lažno prijavljenih krivičnih dela (krađa, provala, pokušaja ubistva) i iznosi 2%.

Ako žena zaista želi, ona može sprečiti silovanje.	Silovatelji često koriste direktne pretnje po život žene ili njoj bitnih osoba. Žene se često ne suprotstavljaju jer se boje da dodatno ne razljute napadača, u šoku su i ne mogu se pomeriti itd.
Muškarci ne mogu biti žrtve seksualnog nasilja.	Muškarci takođe mogu biti žrtve seksualnog nasilja, ali prema podacima 1 od 9 muškaraca u životu doživi neželjeno ili prisilno seksualno iskustvo. U tim slučajevima počinitelji su takođe muškarci.

Tabela 3

7. ZAŠTO JE ŽENI TEŠKO DA IZAĐE IZ NASILJA?

Žene nikad ne ostaju u nasilju radi nasilja, već uprkos njemu. Razlozi koji utiču da žena ostane ili vrati se u nasilnu partnersku vezu su mnogobrojni i jedinstveni za svaku ženu. Svaka životna priča jedinstvena tako i splet i uticaj različitih razloga na odluke žena da napuste ili ostanu u nasilnoj partnerskoj vezi. Ne postoji jedan razlog i jedan odgovor. Ne postoji lagan izlazak iz nasilja. Svi izbori koji su pred ženu su teški. Izlazak iz nasilja je proces. Ženi je potrebna podrška, razumevanje njene situacije, verovanje u njene snage i postojanje izlaza iz nasilne veze.

Koliko god da proces izlaska iz nasilja traje, važno je da podrška službi ne zavisi od toga da li žena ostaje sa nasilnikom ili odlazi. Imati na umu da je traumatizovanim ženama teško da donesu odluku i naprave izbor. U praksi dešava se da će se žena bezbroj puta vratiti nasilniku, ali u ovom procesu

žena se osnažuje, pronalazi nove načine da se od nasilja zaštiti i konačno odlazi kada se stekne uslovi za to. Sve žene, bez obzira na njihovu ličnost, stepen obrazovanja, ekonomski status, starosnu dob ili nacionalnu pripadnost, mogu u nekom trenutku svog života da budu izložene nasilju. Međutim, zlostavljanje u različitim životnim periodima može da ima različite oblike, karakteristike i posledice, jer se žene, zavisno od životne dobi, na različite načine nose sa ovim problemom. Neke iz nasilja izlaze vrlo brzo, druge sporo i mučno, jer nisu uvek podjednako „ranjive“.

Na primer, ranjivije su vrlo mlade neiskusne devojke, žene u periodu trudnoće i posle porođaja zbog specifičnog psihofizičkog stanja, starije žene zbog fizičke nemoći. U većem su riziku žene iz marginalizovanih društvenih grupa, žene sa intelektualnim teškoćama, Romkinje, imigrantkinje, žene sa invaliditetom, žene sa problemima mentalnog zdravlja, žene sa sela, siromašne, nezaposlene, žene niskog obrazovanja, tradicionalnih stavova, religiozne. Važno je znati gde su one u celom procesu i koja vrsta podrške i konkretne pomoći bi mogla da doprinese pozitivnoj promeni.

Ekonomski razlozi, roditeljstvo, stavovi šire porodice i rodbine, mehanizmi nasilnika (kontrola i izolacija), strah, spasiteljski sindrom, poricanje, ljubav, osećanje krivice, odgovornosti i dužnosti, sramota, poniženje, nisko samopoštovanje, prihvaćene polno/rodno uloge, religijska uverenja i običaji, nepoznavanje zakona i procedura, fizička i psihička iscrpljenost i nerazumevanje profesionalaca i službi jesu najveći razlozi koji navode žene (Mamula i Ajduković, 2000).

Ženina od ranije naučena ponašanja ili osobine, kao što su pasivnost ili zavisnost, pogoduju uspostavljanju kontrole i dominacije. Iskustva iz detinjstva i nasilje kojem je ona potencijalno svedočila ili bila izložena kao dete, takođe predstavljaju rizik od nasilja u partnerskom odnosu. Nedostatak ličnih resursa i podrške, odnosno zavisnost od muškarca otežavaju joj da izađe iz cele priče, uspostavi kontrolu i organizuje svoj život na nov način. Takođe, za mnoge žene odluka da postanu samohrane majke nosi vrlo visok rizik od siromaštva. Intimni partnerski odnos obično ne počinje nasiljem. To većinu žena čini nespremnom da prepoznaju prve znake nasilja. S druge strane, različiti činioci doprinose da one pogrešno tumače nasilne taktike. Dominirajući patrijarhalni obrazac i visoka tolerancija društva na nasilje dovode do toga da se određena ponašanja muškaraca „normalizuju” – ne imenuju se kao nasilje i kao neprihvatljivo ponašanje. Nasilnik obično opravdava svoje ponašanje nepovoljnim okolnostima ili okrivljuje ženu i „izvrće realnost”. Zbog toga, ona pokazuje razumevanje, pokušava da promeni svoje ponašanje ili situaciju, verujući da će na taj način prestati nasilno ponašanje njenog partnera. Na početku odnosa, posle nasilnog incidenta obično sledi i izvinjavanje, kajanje i obećavanje partnera da se situacija više nikada neće ponoviti, što kod žene stvara nadu da će se odnos vratiti na „staro stanje” i da će se nasilnik promeniti (faza „Medeni mesec”). Žene često u ovoj fazi traže opravdavanje za nasilničko ponašanje (npr. „to je jer zna da popije”, „imao je težak dan na poslu” i sl.). **Mnoge žene vole svoje partnere i žele da ostanu, ali da nasilje prestane.** Često žene navode ekonomsku zavisnost ili nesigurnost, koje utiču na mogućnost izdržavanja dece ili rešavanja stambenog problema. Česta su i uverenja žene da je „deci potreban otac”, prisutan je pritisak porodice na nju „da sačuva brak” ili su nespremni da joj pruže pomoć. Nasilje kojem je bila izložena, a posebno kontrola, izolacija, pretnje ubistvom, strah za vlastitu ili dečju bezbednost, drže je u strahu od prijavljivanja nasilja ili pokretanja razvoda. Dugo vremena poriču problem i veruju da će se nasilnik promeniti, a u tome ih nekada podržavaju rođaci, prijatelji, ali i stručnjaci, veruju da je njihova odgovornost da pomognu nasilnom partneru. Žene ponekad iz sramote kriju šta im se dešava, verujući da su usamljene žrtve, da su same krive za ono što im se dešava, osjećaju krivicu i stid, **nemaju dovoljno informacija o zakonima, postupcima i mogućnostima ili sa druge strane imaju loša iskustva sa nadležnim institucijama te su nepoverljive da je izlaz iz nasilja moguć.**

Važno je da shvatimo emocionalne, mentalne, praktične i ekonomske razloge zašto žena koja trpi muško nasilje ne može da ode. Takođe prisutan je i strah od oduzimanja dece (da ih neće dobiti pri razvodu), strah od novog početka, strah od osude dece i okoline ili strah da će se nasilje intenzivirati ukoliko ode. Žena oseća sramotu i krivicu zbog „neuspelog braka” jer je patrijahalno društvo šalje poruke ženama da je najvažnije da se ostvare uloge supruge i majke. Osećaj krivice može biti prisutan jer je učena da treba da brine o drugima i porodici da je to njena odgovornost ili krivica usled pretnji i ucena nasilnika. Mnoge žene usled predrasuda patrijahalnog društva veruju da je brak potrebno očuvati po svaku cenu radi dobrobiti dece jer su deci potrebna oba roditelja. Žene koje trpe nasilje često postaju paralizovane usled naučene bespomomočnosti. Žena počinje da veruje u nasilnikove uvrede i da je sama kriva za nasilje koje trpi. Počinje da krivi sebe, pati od niskog samopoštovanja, postojaju uznemirena i depresivna.

Postoje brojna nerazumevanja profesionalaca u odnosu na pitanje zašto žene ostaju u nasilnim relacijama i zašto se po prijavljivanju i pokretanju sudskih postupaka predomisle, menjaju iskaze i ne žele da svedoče. Istraživanja i iskustvo rada sa ženama pokazuju da se razlozi koje žene navode uklapaju u specifične karakteristike partnerskog odnosa i mehanizme nasilja, ali i u uobičajene predrasude koje pojedinci i društvo imaju prema polnim

ulogama i prema nasilju nad ženama u porodičnom kontekstu. Među profesionalcima je rasprostranjena i težnja ka očuvanju porodice i zaštite porodične privatnosti kao i pogrešno tumačenje objekta zaštite – porodica kao celina uživa veću zaštitu nego pojedinac.

8. OSOBENOST I VRSTE NASILJA PREMA ŽENAMA

Feministkinje su za poslednjih 20 godina sistematskog rada sa ženama i decom koji su preživeli muško nasilje došle do zaključka da je najopasnije mesto za ženu njen sopstveni dom. Podaci u svetu se razlikuju u zavisnosti od parametara istraživanja. Od jednog šamara do dugogodišnjeg zlostavljanja - podaci o nasilju u heteroseksualnim porodicama se kreću od 11% do 83% u svakoj zemlji.

Žene su prisiljene da trpe različite oblike nasilja, većina najučestalijih napada na žene je nasilje koje se dešava svakodnevno kod kuće, od strane ženama dobro poznatog nasilnika (muža, bivšeg muža, oca, brata, sina...). Muško nasilje u porodici se definiše kada jedna osoba - muškarac, ostvaruje nadmoć i kontrolu nad drugima, korišćenjem fizičke ili psihičke prisile.

Muško i žensko nasilje razlikuju se po tome šta je bilo ranije, tokom i posle nasilja. Iako i žene mogu fizički napasti svog partnera, one imaju manju šansu da ga sistematski terorišu, ne uspevaju da ga zastraše gestovima i izgledom koji signalizuje pretnju, fizičko ili seksualno zlostavljanje i retko mogu da proizvedu strah kod njega, jer nemaju istu podršku patrijarhalnih stereotipa.

Nasilje prema ženama objašnjava se kao „rezultat nejednakosti moći između muškaraca i žena, koja vodi ozbiljnoj diskriminaciji žena, unutar društva i porodice, što krši ili oštećuje i ukida uživanje njihovih ljudskih prava i temeljnih sloboda.“¹⁸ Navodi se da nasilje ostavlja posledice na psihički, fizički i seksualni integritet žena, čineći ih višestruko diskriminisanim, na osnovu pola i porekla, koristeći tradiciju i običaje kao opravdanje za kršenje njihovih prava, što je protivno stvaranju jednakosti i mira, te čini ogromnu prepreku građanskoj sigurnosti i demokratiji.

Često se govori o tome kako su i žene nasilnici, međutim različite studije govore kako treba uzeti u obzir *kontekst* u kojem se nasilje dešava. Muško i žensko nasilje razlikuju se po tome šta je bilo ranije, tokom i posle nasilja. To potvrđuje da žene čine nasilje u kontekstu nasilja koje trpe, kao i da muškarci lakše uspostavljaju taktike primoravajuće kontrole, jer im u tome pomažu kulturno uspostavljene norme. Žena koja zlostavlja partnera može da pokuša da mu ograniči kretanje ili finansijsku nezavisnost, ali to ne uspeva u istoj meri kao zlostavljajući muškarac. Žene koriste oružje najčešće u kontekstu zaštite, jer prepoznaju svoje partnere kao fizički jače i žele da uspostave „balans u moćima“, da se efikasno zaštite ili da spreče

¹⁸ Iz Preporuke Rec(2002)5 Saveta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja

eskalaciju nasilja prema sebi. Pokazatelji prisustva emotivnog zlostavljanja, i onda kada se nisu razlikovali po učestalosti, bili su različiti po tipičnim formama. Iako i žene mogu fizički napasti svog partnera, one imaju manju šansu da ga sistematski terorizuju, ne uspevaju da ga zastraše gestovima i izgledom koji signalizuje pretnju, fizičko ili seksualno zlostavljanje i retko mogu da proizvedu strah kod njega, jer nemaju istu podršku patrijarhalnih stereotipa. Motivacija žena je više vođena zaustavljanjem aktuelnog nasilja, uzvratanjem ili osvetom, traženjem poštovanja, pridobijanjem pažnje ili odgovornog ponašanja, ili samo izražavanjem besa i frustracije u vezi sa situacijom koju kontroliše muškarac. Konsekvence upućuju na dramatične razlike u povredama žena, a nema podataka o muškarcima koji su imali traumu od nasilja koje su trpeli od svojih partnerki. (Ignjatović, 2011)

Stoga, nasilje prema ženama treba shvatiti kao „svako delo nasilja utemeljeno na rodnoj/polnoj osnovi, koje rezultira, ili bi moglo rezultirati, u fizičkoj, seksualnoj ili psihičkoj povredi ili patnji žena, uključujući pretnje takvim delima, prisiljavanje ili oduzimanje slobode, bez obzira na to da li se to događa u javnom ili privatnom životu.“¹⁹ Ovo nasilje, koje čini kombinacija vrsta nasilja, mesta izvršenja i različitih izvršilaca, obuhvata različite forme, ali nije ograničeno njima: (a) nasilje koje se događa u porodici ili domaćinstvu; (b) nasilje koje se događa u zajednici; (c) nasilje počinjeno ili odobreno od strane države ili njenih predstavnika i službenika (u svim vrstama institucija gde borave žene); (d) nasilje i kršenje ljudskih prava žena u situacijama ratnog konflikta.²⁰

¹⁹ Iz UN Deklaracije protiv nasilja prema ženama, 1993;

²⁰ Iz Preporuke Rec(2002)5 Saveta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja

8.1. Tipovi nasilja

Nasilje prema ženama u porodici i u partnerskim relacijama ima brojne manifestacije, a najčešće klasifikacije specifičnih oblika uključuju: fizičko, seksualno, psihičko i ekonomsko nasilje, uz činjenicu da je u realnim situacijama ono isprepleteno i da se vremenom menja.²¹

Pre nego što opišemo oblike nasilja, važno je osvrnuti se na činjenicu da je stručnjacima ponekad teško da razlikuju nasilje od konflikta, svađe odnosno disfunkcionalnih partnerskih odnosa. U svakom partnerskom odnosu postoje problemi. Oni nekada mogu biti brojni i mogu imati različite povode. Dinamika odnosa u situaciji sukoba se razlikuje od dinamike nasilja. Za sukob su karakteristične približno jednake uloge i odgovornost oba partnera. Oba se osećaju kritikovano, optužuju, prebacuju jedan drugom, nekada se javi i verbalna agresija, lupanje vratima ili ćutanje, privremeno napuštanje stana i slične radnje. To kod oba partnera stvara nezadovoljstvo odnosom i može da vodi traženju rešenja, popravljanju komunikacije ili prekidu odnosa. Nasuprot

tome, u nasilju je prisutna nejednaka moć, dominacija i kontrola, na strani jednog partnera, obično muškarca, čak i kada žena aktivno pruža otpor, reaguje ili se brani. Psihičko nasilje, za razliku od sukoba, sadrži kontrolu, ograničavanje slobode izbora, izolaciju, ponižavanje, zlostupotrebu, ucenjivanje, manipulaciju, pretnju.

Takvo ponašanje kod žene stvara nesigurnost, strah, nemogućnost slobodnog izbora bez straha od posledica, zabrinutosti za vlastitu dobrobit i život, ili zabrinutost za decu i druge bliske osobe. Nasilni partner ne priznaje odgovornost, poriče, umanjuje ili okrivljuje

žrtvu. On je ubeđen da ima pravo i da ispravno postupa, i nije zainteresovan za promenu svog ponašanja. Iako i sukobi mogu imati štetne posledice, nasilje u partnerskom odnosu je dosledno povezano sa većim rizikom od fizičkog povređivanja, od nastanka psihičkih smetnji i bolesti, slabljena radnih kapaciteta i nepovoljnih efekata na roditeljstvo. (Ignjatović, 2011)

Stručnjacima je ponekad teško da razlikuju nasilje od konflikta, svađe odnosno disfunkcionalnih partnerskih odnosa. Za sukob su karakteristične približno jednake uloge i odgovornost oba partnera. Oba se osećaju kritikovano, optužuju, prebacuju jedan drugom, nekada se javi i verbalna agresija, lupanje vratima ili ćutanje, privremeno napuštanje stana ili slične radnje. To kod oba partnera izaziva nezadovoljstvo odnosom i može da vodi traženju rešenja, popravljanju komunikacije ili prekidu odnosa. Nasuprot tome, u nasilju je prisutna nejednaka moć, dominacija i kontrola na strani jednog partnera, obično muškarca, čak i kad žena aktivno pruža otpor, reaguje ili se brani.

²¹ Deo o tipovima i vrstama nasilja preuzet iz knjige: Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: Model koordiniranog odgovora zajednice, Tanja Ignjatović (2011)

Fizičko nasilje podrazumeva brojne i veoma različite manifestacije primene ili pretnje silom. Težina nastalih povreda varira, od minimalnih i lakih do ozbiljnih, teških povreda i funkcionalnih oštećenja, čak i smrtnih ishoda. Fizičko nasilje obuhvata ujedanje, guranje, šutiranje, davljenje, bacanje na zemlju, uvrtnje ruku, saplitanje, premlaćivanje, čupanje kose, pretnja oružjem, šamaranje itd.

Psihičko nasilje najčešće se tretira kao pratilac i indikator drugih oblika nasilja, a analize upućuju na to da je u nasilničkom ponašanju nekada teško razdvojiti nezavisne oblike. Samostalno prisutan, ili u kombinaciji sa drugim oblicima nasilja, ovaj oblik nasilja igra ključnu ulogu u „slamanju otpora“ i u obezbeđivanju „dobrovoljne žrtve“. „Teže“ forme nasilja (fizičko i seksualno) nisu nužne u postizanju moći i kontrole nad partnerkom, osim kao potencijalna pretnja, sa realnom mogućnošću realizacije, koja ženu drži u stalnom strahu za život i zdravlje. Istovremeno, zbog nedovoljno jasnih određenja, česta je praksa stručnjaka da psihičko nasilje zamenjuju, odnosno ne razlikuju od „loših partnerskih interakcija“ i „disfunkcionalnih partnerskih odnosa“ kao široko rasprostranjenih pojava u kojima ne mora biti nasilja. Psihičko nasilje prema partnerki je svesno, namerno i sa ciljem sprovedeno kako bi se naneo psihički bol. Ono obuhvata ignorisanje, omalovažavanje, ponižavanje, optuživanje, psovanje, kritikovanje, nadevanje pogrđnih imena, nametanje osećanja krivice, manipulacija pokazivanjem osećanja.

Ekonomsko nasilje prepoznaje se kao kontekst, odnosno faktor nasilja, kao posledica izloženosti drugim oblicima nasilja i kao nezavisni oblik nasilja prema ženama u porodici, odnosno način na koji nasilnik postiže kontrolu i dominaciju nad partnerkom. Istovremeno, želja žene za ekonomskom nezavisnošću predstavlja faktor rizika za pojavu nasilja, a njegova očigledna posledica je onesposobljavanje žene za samostalnu egzistenciju, što se percipira i kao najčešći razlog ostanka u zajednici sa nasilnikom. U našem kontekstu ova prepreka je posebno pojačana dugotrajnom ekonomskom krizom, velikom stopom nezaposlenosti i izrazito malim sredstvima socijalne materijalne pomoći. Takođe, istraživanja ukazuju i na „obrnuti“ fenomen, po kome su zaposlene žene koje zarađuju više od svojih partnera izložene nasilju. Ekonomsko zlostavljanje podrazumeva situacije u kojima partner sprečava ženu da nađe ili zatraži posao, primorava je da moli za novac, daje joj nedovoljnu svotu novca, uslovljava davanje novca, traži od nje da opravda svaku paru, ne dozvoljava joj da ima uvid i pristup u porodičnu zaradu.

Seksualno nasilje podrazumeva širok spektar radnji koje predstavljaju svako neželjeno ponašanje seksualne prirode. Javno mnjenje, pa i stručna javnost, imaju bitno različite reakcije kada je u pitanju silovanje i seksualno zlostavljanje bračnog ili vanbračnog partnera i zlostavljanje nepoznatog lica. Pretpostavke o dobrovoljnosti i mogućnosti zloupotrebe vrlo su prisutne u slučajevima seksualnog nasilja prema partnerki, iako ih istraživanja ne potvrđuju. Navodi se da što je kontekst privatniji i što je veća bliskost odnosa između osoba, manja je verovatnoća da će seksualni napad biti prepoznat. S aspekta društvene akcije, iako podaci potvrđuju rasprostranjenost ovog vida nasilja u porodici, ono je veoma potcenjeno. Seksualno nasilje podrazumeva prisiljavanje na seksualni odnos, izazivanje stida, seksualne primedbe, ponude, šale, tretiranje kao seksualni objekat, silovanje u braku, izlaganje pornografiji itd.

9. MEHANIZMI I DINAMIKA NASILJA

Specifičnost nasilja u porodici počiva na specifičnim karakteristikama odnosa između članova porodice i osobenim mehanizmima (načinima, taktikama) i dinamici uspoljavanja nasilnog ponašanja. Posmatrajući vrstu relacija između nasilnika i žrtve, najučestalija je partnerska relacija (bračni i vanbračni, aktuelni i bivši partneri), sa jasnim smerom nasilja od partnera ka partnerki, zbog čega se nasilje u porodici naziva i nasilje zasnovano na polu/rodu.

Prikaz disbalansa i ravnoteže u partnerskoj relaciji - intervencije u situaciji zloupotrebe moći

MOĆ jedne osobe čine određene karakteristike, svojstva, resursi, izvori (npr.: lične osobine, socijalni, obrazovni, ekonomski status, društvene uloge i sl.). Moć nije jednako

Osnovni cilj nasilničkog ponašanja svakog muškarca jeste održavanje odnosa nejednake moći i kontrola nad svakim vidom života partnerke!

distribuirana između članova porodice. Moć jednog člana porodice može biti uvećana društvenom funkcijom, ugledom ili poznanstvima, nekim vrstama zanimanja, širokom „mrežom“ podrške (rođaci, prijatelji i poznanici), novcem. Moć člana porodice može biti umanjena uzrasnim karakteristikama (deca, stara lica), nezaposlenošću, bolestima, invaliditetom, usled preopterećenosti radom, slabom „socijalnom mrežom“, zbog traumatskih iskustava iz detinjstva i mladosti ili zbog aktuelnih stresnih/traumatskih iskustva i slično. Neke karakteristike ličnosti (npr. pasivnost, zavisnost...) pogoduju umanjivanju lične moći člana porodice. Moć može da bude uvećana ili umanjena i nekim stavovima, očekivanjima, predrasudama, običajnim ili religijskim praksama koje određuju „tipične“ karakteristike i ponašanja članova porodice (odnosno, unapred nejednako distribiraju moć između partnera ili članova porodice). U porodicama uglavnom ne postoji balans moći, čak ni među partnerima (koji su formalno/pred zakonom jednaki/ravnopravni). Moć se može upotrebiti za brigu, podršku, zaštitu, podsticanje razvoja člana porodice, ili zloupotребiti za kontrolu, izolaciju, zastrašivanje, ucenjivanje, ponižavanje, prinudu, pretnje, zlostavljanje (psihološko, duhovno, ekonomsko, fizičko). Zloupotreba moći omogućava da se ostvari dominacija i nasilje prema članovima porodice.

9.1. Kontrola

(Potpuna) Kontrola nad (svakim vidom) života partnerke je osnovni cilj nasilja u porodici. Da bi uspostavio (nad)moć nasilnik bira partnerku koja će podnositi nasilničko ponašanje ili koje će mu praštati. Vešto kamuflira svoje ponašanje, jer će malo ljudi poverovati da se osobe „konvencionalnog tipa“ ponašaju nasilno u porodici. Ali, nasilnik se teško zadovoljava pukom poslušnošću. On ima potrebu da „psihološki opravda“ svoje nasilje i zato mu treba žrtvino odobravanje – od nje traži izraze poštovanja, zahvalnosti, čak i ljubavi. Njegov krajnji cilj je stvaranje (dobro)voljne žrtve – odnosno, zahteva se pokornost i lojalnost od partnerke, kao i žrtvovanje svih ostalih odnosa sa ljudima.

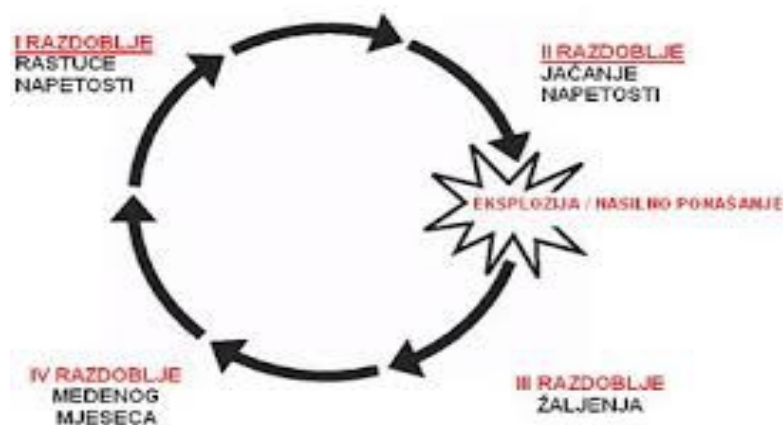
U partnerskoj relaciji kontrola dovodi do fenomena «kućnog zatočeništva» do koga se stiže postupno – najpre uspostavljanjem (ljubavne) veze, udvaranjem, (posesivnom) pažnjom, koja se tumači kao znak ljubavi. Kad žena počne da primećuje znake kontrole (preterane pažnje), ne smatra ih ugrožavajućim i još uvek se ne opire, ne zbog prisustva straha, već zato što voli partnera. Većina žena vezuje osećanje vlastite vrednosti (i ponos) za svoju sposobnost da održi odnose (partnerske, sa decom, roditeljima).

Nasilniku zato nije teško da žrtvu «uhvati u zamku» vrednosti do kojih joj je najviše stalo. Patrijarhalni obrazac koji uključuje hijerarhiju moći i polne/rodne stereotipe ima presudnu ulogu u oblikovanju mehanizama i ponašanja u partnerskim relacijama i porodicama sa problemom nasilja.

Većina žena vezuje osećanje vlastite vrednosti (i ponos) za svoju sposobnost da održi odnose (partnerske, sa decom, roditeljima). Nasilniku zato nije teško da žrtvu «uhvati u zamku» vrednosti do kojih joj je najviše stalo. Patrijarhalni obrazac koji uključuje hijerarhiju moći i polne/rodne stereotipe ima presudnu ulogu u oblikovanju mehanizama i ponašanja u partnerskim relacijama i porodicama sa problemom nasilja.

Prisilne tehnike zlostavljača mada jedinstvene za svaKog pojedinca, ipak su upadljivo slične. To su tehnike zasnovane na kontroli, obesnaživanju i isključivanju. One idu ka tome da se kod partnerki stvori nesigurnost, strah i bespomoćnost, te da se razori njen doživljaj samopoštovanja i odnosi sa drugima.

10. DINAMIKA NASILJA

Nasilje u porodici je sistem kontrole. To je način na koji muškarac održava moć nad ženom i porodicom i da prisili žene i decu da pre svega zadovolje njegove potrebe. Postoji pravilnost koja prati slučajeve nasilja u porodici, i to se naziva **ciklus nasilja**. Postoje tri faze u ovom ciklusu:

1. **Faza podizanja tenzije** može biti duga ili kratka, i to je ono vreme kada se u muškarcu nagomilava bes. Ponekad je besan na nju ili porodicu, ponekad je ljut zbog svog posla ili nečeg što nema veze za ženom i decom. Kako muškarac postaje više nasilan, ova faza može imati manje epizode nasilja poput verbalnog nasilja, ćuškanja ili guranja. Takođe, za vreme ove faze muškarac može početi da pije alkohol. Važno je napomenuti da su njegov bes i nasilje prisutni i pre nego što on počne da pije i da alkohol ne prouzrokuje nasilje, on samo omogućava da se ono desi i pruža muškarcu opravdanje.
2. **Faza akutnog nasilja**- nakon prve faze, muškarčev bes eksplodira i on počinje da zlostavlja ženu. Može da je udari, ošamari, šutne, gurne, može da baca stvari na nju ili da uništi stvari koje su njoj bitne. Ova faza može trajati nekoliko sekundi ili minuta, a nekad može trajati celu noć ili nekoliko dana. Muškarac može pratiti ženu iz sobe u sobu, vičući na nju i vršeći nasilje nad njom. Nasilje može uključivati i silovanje i seksualno maltretiranje. Ova faza se završava kada muškarac konačno iskali svoj bes i stane.

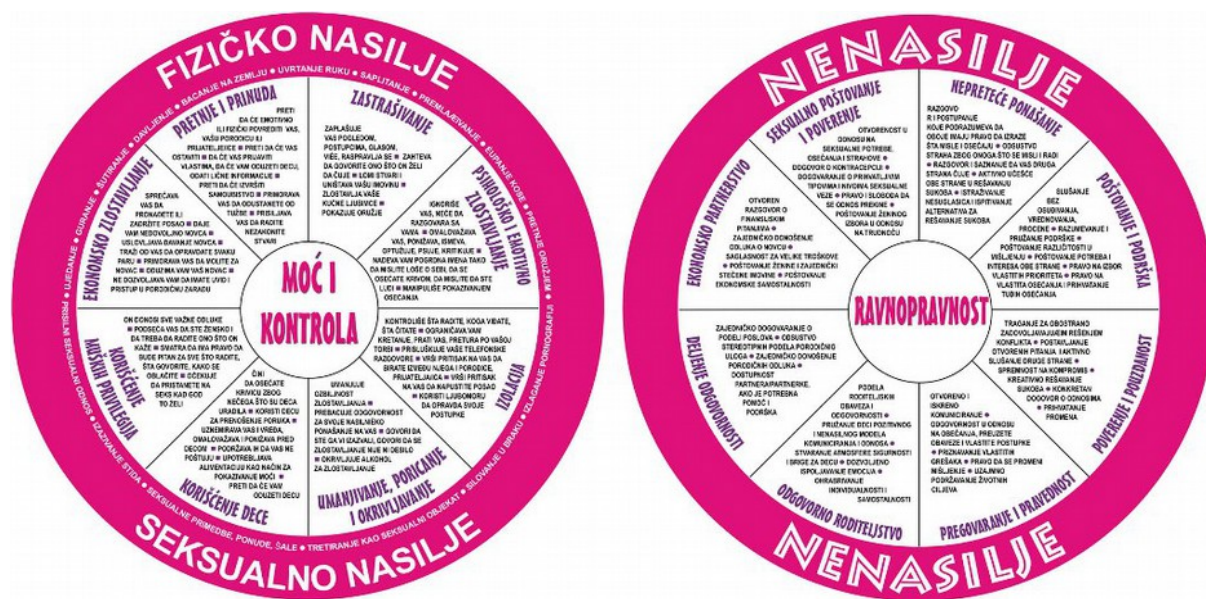
3. **Faza ponovnog uspostavljanja veze**- u ovoj fazi nema nasilja ni besa pa je zbog toga mnogi ljudi ne prepoznaju kao deo ciklusa nasilja. Ova faza se naziva još i fazom „medenog meseca” iako odsustvo aktivnog nasilja i pokušaj da sa ženom ponovo uspostavi vezu ne znače da je nasilje prestalo i da nasilnik ima nameru da ta veza u budućnosti bude ravnopravna. Ovo je period kada se muškarac izvinjava i obećava da nikad više neće povrediti ženu. Moliće za oprostaj, plakati i govoriti joj kako je neophodna, često objašnjava ženi šta je uradila i time izazvala njegov bes čime okrivljuje nju za njegovo ponašanje. Važno je shvatiti da je i ova faza deo ciklusa nasilja. Imajući u vidu da muškarac nasilje koristi kako bi uspostavio sistem kontrole kojim se postiže da žena zadovolji sve njegove potrebe, on mora nakon aktivnog nasilja uspostaviti sa njom dobar odnos kako bi ona prevazišla ljutnju, uznemirenost i povređenost koju oseća nakon akutnog nasilja.

Nakon ove treće faze sve je mirno neko vreme a onda opet počinje faza podizanja tenzije. Sa eskalacijom nasilja, ciklus se ponavlja sve brže. Takođe, ako se nasilje događa godinama, treća faza izostaje, jer muškarac zna da će žena ostati pa zato i nema više potrebe da njome manipuliše.

11. MEHANIZMI NASILJA I TAKTIKE NASILNIKA

Kada govorimo o mehanizmima nasilja tu mislimo na načine na koje se sprovodi nasilje u partnerskom odnosu, odnosno načini na koje nasilnik uspostavlja kontrolu i ispoljava moć nad svojom žrtvom. Ova pojava je u literaturi opisana kao točak/krug nasilja. Svaki segment točka podrazumeva određenu strategiju ili taktiku koju nasilnik koristi a to su: pretnje i prinuda, zastrašivanje, ekonomsko zlostavljanje, psihološko i emotivno zlostavljanje, izolacija, umanjivanje, poricanje i okrivljavanje, korišćenje dece, korišćenje muških privilegija. Ove različite taktike nasilnik može koristiti jednu za drugom ili više taktika u isto vreme. Svaka primena ovih taktika slabi moć žrtve, a izbor, intenzitet i učestalost njihove primene zavisi od cilja koji nasilnik u tom trenutku želi da postigne.

U centru točka nalazi se krajnji cilj koji svaki nasilnik želi da postigne, a to je moć i kontrola. Ovaj deo kruga je simbolično predstavljen kao osovina, koja točak pokreće. Analogno tome, spoljni prsten ili okvir točka, koji sve segmente drži zajedno predstavljaju fizičko i seksualno nasilje kao ono na šta se najčešće pomisli kada se govori o nasilju. Ovim ponašanjima nasilnik pribegava onda kada strategije/taktike iz unutrašnjeg kruga ne daju rezultate ili kada želi da sprovođenje tih taktika olakša i utvrdi.

Točkovi nasilja i ravnopravnosti u partnerskom odnosu

Pored točka nasilja u partnerskim odnosima, važno je pomenuti i točak moći i kontrole u institucijama, a koji prikazuje ponašanja stručnjakinja i stručnjaka u institucijama (CSR, zdravstvene ustanove, sudovi, policija...). Sva ova ponašanja doprinose viktimizaciji žena i proizvode kod nje **sekundarnu viktimizaciju**, i to u situacijama kada stručnjak zna bolje od nje šta je za nju najbolje, ne veruje joj, ne prepoznaje nasilje, ne reaguje na saznanje da postoji nasilje ili čak osuđuje ženu, negira njenu potrebu za sigurnošću, ne poštuje poverljivost...

10.1. Najčešće taktike koje nasilnik koristi

1. Izolacija (materijalna, prostorna, strah, ucene, zabrana kontakta njoj/deci)- Ženi je zaranjeno da kontaktira sa ljudima sa kojima neguje prijateljske i rodbinske odnose. Nasilnik joj ograničava mogućnost kretanja, zabranjuje joj da ide na posao, zahteva da bude stalno kući tvrdeći da joj je tu mesto. Žena gubi vezu sa okolinom, postaje neinformisana i isključena iz svih životnih tokova.
 2. Iscrpljivanje- Može biti fizičko, ekonomsko i psihičko. Iscrpljuje se fizičkim nasiljem, uvredama, psovka, teškim i ružnim rečima kao i seksualnim iscrpljivanjem, gde muškarac odlučuje o njenom telu.
 3. Ponižavanje- Ponižava je psihički, fizički, seksualno i veralno, dok su sami ili u društvu; gestovima i verbalno pred prijateljima kolegama pokušava da kod nje stvori osećaj niže vrednosti svakodnevnom pričom da je neobrazovana, nekultruna, glupa, ružna...
 4. Pretnje- One izazivaju strah koji u potpunosti parališe ženu i sprečava je da mu se suprotstavi.
 5. Nametanje besmislenih zahteva- korišćenje muških privilegija, apsurdni zahtevi partnera koji su proizvod njegovog hira ili bizarnosti kako bi je kontrolisao (npr. zahteva da ponovo opegla opeglanu košulju, da dva puta u istom danu opere njegov auto).
 6. Totalna moć/nadmoć i kontrola.
 7. Povremene milosti- faza medenog meseca.
 8. Iskrivljena viđenja situacije- situacije kada je žena u zabludi i krivi sebe za nasilje koje trpi videći sebe kao jedinog krivca i uzroka negovog besa i ljutnje.
- Ponašanja stručnjaka u institucijama koja doprinose ugroženosti i dovode do sekundarne viktimizacije žrtve:*
- Ignorisanje potrebe za sigurnošću (izbegavanje razgovora o ženinoj sigurnosti, neplaniranje sigurnosnih sankcija)*
- Normalizacija viktimizacije (verovanje da je nasilje posledica ponašanja oba partnera, normalizacija nasilja i poistovećivanje sa sukobom i disfunkcionalnim odnosima).*
- Narušavanje poverljivosti (Razgovaranje o nasilju sa ženom pred nasilnim partnerom, preduzimati akcije i mere bez ženinog pristanka, komentarisanje sa kolegama..)*
- Umanjivanje i/ili negiranje zlostavljanja*
- Osuđivanje žene (pitanja poput: Šta ste Vi uradili da ga razbesnite, zašto niste ćutali? Zašto ga ne ostavite?)*
- Nepoštovanje samostalnosti (Postavljanje kao da stručnjak uvek zna bolje od žene šta je dobro za nju; bračno savetovanje, "kažnjavanje" žene ukoliko ne posluša savete stručnjaka)*

11. VIKTIMIZACIJA I FAZE VIKTIMIZACIJE

Žrtva nasilja se nalazi u izuzetno kompleksnoj situaciji. Njene sopstvene internalizovane vrednosti čine je emotivno i ekonomski zavisnom od partnera i potvrđuju njena osećanja bezvrednosti. Njena situacija se može razumeti kao proces viktimizacije. Njena osećanja i vrsta podrške koja joj je potrebna zavise od faze u procesu viktimizacije u kojoj se nalazi. Proces se može podeliti u tri faze:

1. **Prva faza:** kada se dese prvi nasilni incidenti, prva ženina reakcija je neverica. Kako se to njoj može desiti? Kako joj muškarac koji je voli može to uraditi? Ona se takođe može osećati odgovornom za incident i može osećati stid i sramotu što je sprečava da potraži pomoć ili podeli iskustvo sa porodicom i prijateljima/cama. Takođe, ona se nada da se to više neće dogoditi i da će time što će promeniti svoje ponašanje sprečiti ponovno nasilje. Pokušavaće da što više udovolji svom suprugu, da bude bolja žena, da mu se sklanja s puta kad je nervozan. U ovoj prvoj fazi, žena će retko preduzeti konkretne mere da izađe iz nasilja, a ukoliko ih i preduzme to će biti pre svega da se informiše, dok će i dalje pokušavati da sama promeni svoju situaciju.
2. **Druga faza:** U drugoj fazi se dešava još nasilnih incidenata i žena počinje da se brine za svoju i sigurnost dece. Može još uvek poricati da je problem ozbiljan, može pravdati ponašanje svoj muža i činiti napore da se promeni, ali kada se dese nasilni incidenti ona počinje da traži pomoć- od svoje porodice, policije, sudova, Centra za socijalni rad, službi telefonske pomoći. rosečno, žene se nasilniku vraćaju od 7 do 11 puta, i svaki njen odlazak i vraćanje je korak bliže konačnom odlasku. Reakcija porodice, prijatelja/ica, državnih službi je u ovoj fazi viktimizacije izuzetno važna. Ukoliko je reakcija takva da je podržavaju to je može osnažiti da počne da izlazi iz nasilja, u suprotnom nastaviće da dalje ulazi u ulogu žrtve i počće da internalizuje osećaj krivice i neuspeha koje stalno pojačava njen muž.
3. **Treća faza:** Posle godina ili serije incidenata opasnih po život, žrtva ulazi u treću fazu koja se karakteriše pasivnošću i beznađem. Ona je internalizovala svoj bes i okrenula ga protiv sebe, oseća se bezvrednom, krivom i često pati od fizičkih problema- problemi sa varenjem, glavobolje, astma. Ona živi u strahu, često ima noćne more, veoma je nervozna ali prihvata to normalno i bez emocija priča o nasilju koje trpi. Njena osećanja nemoći i sramote, kao i fizičke povrede drže je izolovanom sve više i

Često žene koje su bile zlostavljane u detinjstvu mogu biti u trećoj fazi viktimizacije već kada se udaju ili uđu u partnerski odnos sa zlostavljačem, i mogu nikada ne dovesti u pitanje pravo njihovog muža/partnera da ih tuče ili ideju da su bezvredne i da zaslužuju takav tretman.

više i ona prihvata zlostavljanje kao svoju sdbinu. Ona često postaje depresivna i okreće bes protiv sebe, pa u ovoj fazi može pokušati samoubistvo ili će se samopovređivati. Isto tako, dešava se da dugo potiskivani bes nekih žrtvi izbije i one ubijaju svoje zlostavljače. Često žene koje su bile zlostavljane u detinjstvu mogu biti u trećoj fazi već kada se udaju ili uđu u partnerski odnos sa zlostavljačem, i mogu nikada ne dovesti u pitanje pravo njihovog muža/partnera da ih tuče ili ideju da su bezvredne i da zaslužuju takav tretman. Takođe, u trećoj fazi, mnoge zlostavljane žene završavaju u bolnici.

Kada žena živi pod ovim uslovima ona često razvija određene psihološke odbrambene mehanizme, pokušavajući da nađe način da preživi u ovom svetu nasilja. Vrlo često se njihovo ponašanje i reakcija nasilja povezuje sa Stokholmskim sindromom, kao reakciju gde se žena vezuje za nasilnog partnera.

Četiri su uslova koja ovo mogu prouzrokovati:

- Nasilnik preti da će je ubiti ili joj naneti velike povrede;
- Ona ne može da pobegne ili misli da ne može da pobegne;
- Ona postaje izolovana od drugih;
- Nasilnik pokazuje izvesnu nežnost.

*Efekti nasilja mogu biti:
pogrešno usmeren bes, podvojenost,
gubljenje osećaja za sebe, emotivna
zavisnost za nasilnika, žena ne ceni sebe,
samoubilačke misli, gubi sposobnost
procene ljudi, depresija, navikavanje na
lekove i alkohol, psihosomatske bolesti.*

11.1. Dugotrajni efekti prouzrokovani zlostavljanjem

Postoje mnogi dugotrajni efekti prouzrokovani zlostavljanjem:

- Pogrešno usmeren bes- zlostavljana žena usmerava svoj bes na sebe ili na druge, a ne na nasilnika;
- „Podvojenost“- ima problem da vidi nasilnika bilo kako drugačije do kao skroz dobrog ili skroz lošeg i stalno se okreće od jedne ka drugoj slici;
- Žena počinje da gubi osećaj za sebe, počinje da veruje da je zaslužila da bude zlostavljana;
- „Dinamika odgurni-povuci“- ona gura nasilnika od sebe kada joj on pretili ali ga posle privlači nazad jer joj je veza sa njim jedina odbrana. Žena nauči da će biti manje povređena ako zadovolji sve njegove potrebe;
- Emotivna zavisnost- kao ženino osećanje da ne može da preživi bez nasilnika;
- Žena ne ceni sebe i često ima želju da se ubije;
- Malo veruje ljudima, gubeći sposobnost da procenjuje druge ljude- oni su njeni prijatelji ili nisu;
- Depresija i navikavanje na lekove i alkohol kako bi umrtvila bol;
- Psihosomatske bolesti.

12. NADLEŽNOSTI INSTITUCIJA

Važan deo u zaštiti žena koje su preživele nasilje jeste stvaranje koordinisane akcije svih nadležnih institucija i službi u zajednici. Da bi se postiglo koordinisano delovanje službi u zajednici neophodno je da postoje usaglašene definicije različitih vrsta nasilja, isto razumevanje dinamike nasilja u porodici, a naročito uticaj nejednake moći i kontrole u partnerskom odnosu, kao i zajednički principi delovanje koji rukovode postupanje svih službi.

Minimum zajedničkih principa svih službi sadrži:

- Bezbednost žrtve je prioritet u radu stručnih službi;
- Nasilnik je isključivo odgovoran za nasilničko ponašanje;
- Fokus intervencija je zaustavljanje nasilja, a ne popravljavanje ili prekid odnosa;
- Sve intervencije treba da uzimaju u obzir nejednakost moći između žrtve i nasilnika;
- Institucije su odgovorne da preuzmu mere zaštite žrtve i mere prema učiniocima nasilja.

NADLEŽNOSTI STRUČNIH RADNIKA CSR U SLUČAJEVIMA NASILJA	NADLEŽNOSTI SLUŽBENIKA POLICIJE U SLUČAJEVIMA NASILJA
1. Identifikuju nasilje u porodici postavljanjem pitanja o nasilju svakoj klijentkinji; 2. Evidentiraju akte nasilja 3. Formiraju pisanu dokumentaciju o svakom/oj klijentu/kinji (dosije); 4. Uzimaju izjavu o nasilju od oba supružnika (u odvojenim razgovorima); 5. Prijavu o nasilju od strane svojih klijentkinja prosleđuju policiji;	1. Imaju obavezu da intervenišu na poziv (dojavu) građana/ki ili službenih lica; 2. Evidentiraju sve pozive i dojave građana/ki snimanjem (snimci se čuvaju 24h) i beleženjem u dnevnik dežurne službe; 3. Izlaze na teren odmah po pozivu: pribavljaju dokaze - izjave svedoka, uverenja i prave službenu belešku u saradnji sa (i. sudijom i) tužilaštvom;

6. Preuzimaju rad sa porodicom čim policija završi svoju intervenciju, Obezbeđuju povratne informacije za policiju; 7. Pružaju neophodnu pomoć žrtvama nasilja i informišu ih o pravima, drugim institucijama i organizacijama u kojima mogu potražiti pomoć; 8. Motivišu žrtve da učestvuju u pravnom procesu (ako je pokrenut) i pružaju informativnu i psihološku podršku tokom procesa; 9. U cilju zaštite žrtava podnose predloge sudu: za samostalno vršenje roditeljskog prava od strane žrtve, za ograničenje roditeljskog prava (u delu viđanja sa decom), za delimično lišavanje roditeljskog prava nasilnika, za izricanje mera zaštite od nasilja u porodici, i po potrebi svedoče na sudu; 10. Preduzimaju druge intervencije iz svojih nadležnosti (ostvarivanje prava na NSP, jednokratna novčana pomoć i pomoć u naturi i druge vrste materijalne pomoći žrtvama, obezbeđivanje smeštaja, i dr.); 11. Ostaju u kontaktu sa porodicom koja ima problem nasilja; 12. Povezuju se sa policijom i tužilaštvom u slučajevima hitnih intervencija; 13. Iniciraju efikasnu saradnju sa lekarskom službom za terenski rad i psihijatrijskom službom, posebno u slučajevima obaveznog lečenja od alkoholizma i smeštaja u psihijatrijske ustanove; 14. Uspostavljaju povratne veze sa tužilaštvom (da li je podignuta krivična prijava) i sa sudovima (da li je doneta presuda).	4. Kada je prilikom uviđaja žena zatečena sa povredama, policija zove hitnu pomoć, ili odvodi žrtvu u ustanovu u kojoj će joj biti ukazana pomoć; 5. Policija može da pozove kriminalističku tehniku pri dežurnoj policijskoj stanici koja može da napravi neopohodne snimke stanja 6. U akutnoj situaciji nasilja policija može da udalji nasilnika, privede ga na saslušanje i pritvori prema postojećoj proceduri; 7. U roku od 4h po intervenciji obavljaju informativni razgovor sa nasilnikom; 8. Uz konsultacije sa tužiocem i po nalogu istražnog sudije nasilniku se može odrediti zadržavanje do 48h; 9. U redovnoj proceduri postupak privođenja osumnjičenog za nasilje podrazumeva: a) poziv osumnjičenom da dođe u policijsku stanicu ili pisani poziv ili privođenje; b) razgovor sa osumnjičenim u prisustvu tužioca i branioca; c) sastavljanje zapisnika o saslušanju; d) upozorenje osumnjičenom da ne bude nasilan (posle čega je on slobodan); e) prikupljanje ostalih dokaza: izjava žrtve, svedoka, dokumentacija i f) pokretanje redovnog postupka; 10. Istražni sudija može odrediti pritvor i produžiti isti do 30 dana iza čega sledi suđenje; 11. Pišu prekršajne prijave (koje su efikasne zbog brze procedure, a prekršajni sudija može da izrekne kaznu do 60 dana zatvora); 12. Podnose krivičnu prijavu protiv nasilnika; 13. Vršiti detaljnu proveru izdavanja dozvola za držanje oružja; 14. Pruža ženi i deci informacije o pravima i pravnim mogućnostima, upućuje ih na CSR, DZ i NVO;
--	---

Tabela 4

NADLEŽNOSTI ZDRAVSTVENIH RADNIKA	NADLEŽNOSTI TUŽILAŠTVA I SUDOVA
1. Identifikuju žrtve nasilja među ženama koje često posećuju lekare; 2. Savetuju ženu da se obrati za pomoć CSR ili NVO koje rade sa ženama žrtvama nasilja; 3. Svako nasilje evidentiraju u zdravstveni karton; 4. Obaveštavaju policiju o povredama klijentkinja; 5. Dostavljaju policiji prijavu o povredama; 6. Žrtvama nasilja izdaju lekarski dokument koji objašnjava status (posebno opšta praksa i hirurške ambulate); 7. Upotrebljavaju precizan i jasan jezik u zdravstvenom nalazu; 8. Kontinuirano prate i redovno izveštavaju o stanju klijenta. 9. Patronažna služba po nalogu lekara izlazi na teren, samostalno ili sa CSR i policijom; 10. Upućuju žene na druge specijalističke preglede zbog kompletiranja zdravstvene dokumentacije; 11. Upućuju žene na institucije specijalizovane za dokumentovanje nasilja (Institut za sudsku medicinu) 12. Pružaju ženi i deci informacije o mogućnostima, upućuju ih na CSR, DZ i NVO.	1. Efikasno i delotvorno koriste sve zakonske mogućnosti kako bi se obezbedila zaštita žrtava porodičnog nasilja; 2. Označavaju hitnim i postupaju brzo u svim predmetima vezanih za nasilje u porodici; 3. Otkrivaju i prikupljaju podatke o nasilju u porodici; traže neophodne informacije o svim akterima slučaja porodičnog nasilja od svih relevantnih službi u zajednici; 4. Tokom vođenj postupka informišu žrtvu nasilja o njenim pravima kao i izvršioca nasilja o mogućoj zakonskoj odgovornosti; 5. Na osnovu podataka o proceni ugroženosti žrtve od ponovljenog nasilja razmatra celishodnost zadržavanja ili određivanja pritvora nasilniku; 6. Tokom vođenja postupka, a na osnovu procene opasnosti/ugroženosti žrtve od izloženosti nasilju pri dolasku na sud i unutar suda, omogućuje žrtvi davnje iskaza odvojeno od učinitelja nasilja, odnosno tražiće fizičku zaštitu žrtve u saradnji sa sudskim obezbeđenjem ili policijom; 7. Dostavljaju obaveštenja o pokretanju postupka i presudama svim relevantnim službama; dostavljaju presude u vezi sa merama zaštite od nasilja u porodici centru za socijalni rad koji vodi propisanu evidenciju.

Tabela 5

NADLEŽNOSTI PROSVETNIH RADNIKA U SLUČAJEVIMA NASILJA	NADLEŽNOSTI NVO SEKTORA U SLUČAJEVIMA NASILJA
1. Identifikuju učenike koji su direktne ili indirektne žrtve nasilja u porodici; 2. Prijavljaju postojanje nasilja u porodici ili sumnju na postojanje nasilja nadležnom CSR, a u akutnim situacijama nasilja prijavljuju direktno policiji; 3. Vode računa o poverljivosti informacija u vezi sa detetom žrtvom porodičnog nasilja u cilju zaštite od stigmatizacije deteta u školskoj sredini; 4. Formiraju pisanu dokumentaciju o deci žrtvama nasilja 5. Psihološko/pedagoška služba pruža pomoć detetu u prevazilaženju traumatskog iskustva nasilja u porodici kroz psihosocijalnu pomoć, pomoć u učenju, pomoć u regulisanju ponašanja deteta; 6. Psihološko/pedagoška služba organizuje sastanke sa nastavnicima dece žrtava porodičnog nasilja kako bi ih upoznala sa situacijom deteta i kako bi se na nivou škole sačinio plan zaštite i pomoći detetu; 7. Škola organizuje preventivne aktivnosti kroz informisanje dece o nasilju u porodici, dečijim pravima i uče decu na koji način da potraže pomoć ukoliko su žrtve; 8. Organizuju predavanja za nastavni kadar u cilju senzibilizacije nastavnika na nasilje u porodici i prepoznavanju dece koja su u riziku i adekvatnog reagovanja; 9. Uspostavljaju povratne informacione veze sa CSR, učestvuju u planiranju mera zaštite od strane CSRa.	1. Pružaju podršku žrtvama da razumeju svoju situaciju, da prepoznaju i imenuju nasilje, osnažuju žrtve da otpočnu proces izlaska iz nasilja; 2. Procenjuju stepen ugroženosti i zajedno sa žrtvom izrađuju bezbedonosni plan, učestvuju u ekspertskim procenama i u saradnji sa drugim ustanovama; 3. Informišu žrtve nasilja o mogućim intervencijama; 4. Pružaju (besplatne) usluge; 5. Organizuju grupe samopomoći za žene žrtve nasilja; 6. Posreduju u zbrinjavanju i smeštaju žrtava nasilja u porodici u sigurne prostore kada je nasilje akutno; 7. Učestvuju u realizaciji plana zaštite i prate efekte različitih intervencija; 8. Upućuju žrtve u Policijsku stanicu informišući ih o nadležnostima policije; uspostavljaju kontakt sa policijom radi dalje saradnje na slučaju i praćenja efekata preuzetih mera; 9. Evidentiraju pozive i dolaske žrtava nasilja i vode internu dokumentaciju; 10. Razmenjuju informacije, konsultuju se sa stručnjacima u relevantnim službama; 11. Pišu pravne podneske i zastupaju klijentkinje na sudu; 12. Organizuju preventivne aktivnosti, različite edukativne i psihosocijalne programe za odrasle i decu.

Tabela 6

12.1. Sigurnosni plan

Žene često ne mogu da izbegnu nasilje, ali mogu da povećaju svoju sigurnost. Statistike pokazuju da ako se nasilje dogodilo jednom, dogodiće se ponovo i zato je važno da žena ima neki plan koji će je unapred pripremiti, kao i njenu decu, na situacije nasilja i povećati šanse njoj i detetu da prežive naredno nasilje. Stručnjaci u centrima za socijalni rad mogu zajedno sa ženom napraviti sigurnosni plan, i kroz razgovor taj plan dobro razraditi. Sigurnosni plan bi trebalo da uključuje pre svega **pripreme za moguće nasilje** gde je važno sa ženom razraditi sledeće:

- obavestiti je da je najbolje da izbegne opasne situacije u kući tako što će pobeći iz njih;
- da ukoliko žena oseti da će je nasilnik napasti, da učini sve da to izbegne;
- obavestiti je o svim njenim pravima;
- pomoći joj da pronađe jednu osobu u koju ima poverenje koju će upoznati sa njenom situacijom kako bi ta osoba znala da ta situacija može biti opasna jednog dana;
- važno je da se sa susedima u koje ima poverenja dogovori o lozinkama i signalu kojim će im dati do znanja da je u opasnosti i da ako čuju buku iz njenog stana pozovu policiju;
- važno je da i sa decom dogovori za lozinku ili signal koji će upotrebljavati kada treba da se zove policija
- važno je da žena kod sebe ima broj najbliže policijske stanice i da ga čuva na vidnom mestu
- važno je da sa ženom unapred isplanirate sigurna mesta, gde će otići ako nasilnik upotrebi silu
- posavetovati ženu da torbu sa osnovnim stvarima ostavi kod prijatelja ili članova porodice u koje ima poverenja za slučaj da mora iznenada da napusti kuću
- važno je da na sigurnom mestu drži određenu sumu novca
- obavestiti ženu da je važno da ne nosi marame oko vrata koje nasilnik može iskoristiti da je davi. Važno je da izbegava kuhinje i garaže, i sva druga mesta gde može biti oružja ili noževa.

Kod **priprema za odlazak od kuće:**

- važno je da žena vežba najbrži odlazak od kuće, da postoje radnje koje svakodnevno radi (odlazak u kupovinu, kod komšinice, bacanje smeća...) i da planira odlazak kada nasilnik nije kod kuće
- Važno je da žena uvek ima spremnu torbu sa stvarima da bi, ako beži, mogla samo da je uzme;
- Postoje situacije u kojima će majka morati da pobegne bez dece jer je bekstvo sa decom može staviti u situaciju ekstremne opasnosti. Kako bi deca bila bezbedna, važno je da se prvo zaštiti majka;

Ukoliko je žena već **pobegla/otišla:**

- Važno je da bude kod prijatelja ili rođaka neko vreme. Ukoliko izlazi trebalo bi da obaveti prijatelje gde je, kada odlazi i kada bi trebalo da se vrati;
- Ukoliko se mora naći sa nasilnikom, važno je da to uradi na javnom mestu u prisustvu osobe u koju ima poverenje;
- Važno je da razmisli kojim će putem ići na posao, kod lekara ili u školu po dete, i razmotriti mogućnost da svaki put ide drugim ulicama;
- Važno je da žena ne odlazi na mesta za koje nasilnik zna da su njena, da ne ide u iste radnje istu poštu, kod iste frizerke itd.
- Važno je da se obrati pažnja na detalje preko koje nasilnik može doći do njene lokacije i truditi se da ih izbegne- npr ostavljanje privremene adrese sudu, korišćenje zajedničkog bankovnog računa itd.

Veoma je važno da ženu obavestite da kod sebe ima **sledeće brojeve telefona**: policijske stanice u opštini, SOS telefona ili savetovališta, posao, škola ili zabavište, osoba od poverenja, besplatna pravna služba u opštini ili ženska pravna grupa.

U idealnoj situaciji žena bi trebalo **da ponese sledeće stvari ukoliko napušta kuću**: ličnu kartu/pasoš, zdravstvenu knjižicu za sebe i decu, ključeve od stana, izvod iz matične knjige rođenih, novac, mobilni telefon, sudska, medicinska dokumenta, vozačka dozvola, lekovi, odeća, dečija školska knjižica, omiljena dečija igračka ili knjiga, omiljene fotografije, dnevnik, male stvari koje imaju sentimentalnu vrednost.

13. VEŠTINE I TEHNIKE POTREBNE U RADU SA ŽENAMA SA ISKUSTVOM MUŠKOG NASILJA

1. **Veština aktivnog slušanja** – podrazumeva usredsređeno slušanje koje uključuje **empatiju** prema osobi koja nam se obraća. Podrazumeva da razumemo sadržaj priče, identifikujemo osećaja koja se nalaze u pozadini priče kao i da prepoznamo potrebe koje su u njihovom korenu.
2. **Veština rešavanja problema** - omogućuju da se razjasni priroda problema, procene alternative zajedno sa ženom, predstavljaju sva izvodljiva rešenja i njihovi ishodi, mogući pravci razvoja situacije kako bi žena koja trpi muško nasilje mogla da donese informisanu odluku.
3. **Organizacione veštine** - omogućuju određivanje prioriteta, upravljanje vremenom, upravljanje zadacima, upravljanje resursima, saradnja sa drugim nadležnim institucijama, koordinacija
4. **Veština dokumentovanja nasilja** - omogućuju identifikovanje nasilja i podstiču adekvatnu rekaciju svih nadležnih institucija na nasilno ponašanje. Pisanje o nasilju nije lak posao i zahteva veštinu i poznavanje fenomena nasilja. Izveštaji koje sačinjavaju socijalni radnik/ca služe i kao dokazi radi opravdanosti izricanja mera zaštite na sudu stoga je važno da koristimo jasan rečnik pri opisu nasilnog ponašanja (navesti smer nasilne akcije-ko je nasilnik, a ko žrtva) bez korišćenja stručno zamagljenih formulacija poput „disfunkcionalna porodica“, „dezorganizovani porodični odnosi“ koji ukazuju da postoji problem ali ne objašnjavaju prirodu problema. Takođe pri opisu konkretnog nasilnog ponašanja (ne interpretirati već navesti ponašanje rečima koje koristi žrtva, izbeći rodnoneutralne termine „bračne razmirice/svađe“ „bračni konflikt“ i uvažiti doživljaja žrtve posebno nj. straha (bez umanjivanja, opravdavanja, izostavljanja ili negiranja). Takođe važno je sagledati vremenski kontekst nasilja (kada se javio prvi incident, trajanje nasilja, učestalost javljanja nasilja, žestina nasilnih događaja, postojanje taktika kontrole i prinude). Tokom prikupljanja podataka za dokumentovanje o nasilju, izjave se uzimaju pojedinačno od žrtve/preživele, nasilnika i svedoka.
5. **Veštine procene rizika** - omogućuju da se utvrdi stepen rizika (nizak, srednji, visok) preko sagledavanja karakteristika ponašanja nasilnika, žrtve i karakteristike situacije i okruženja. Povezati bezbednost sa rizicima od ponavljanja nasilja. Identifikovati mogućnosti manipulacije, kontrolisanja žrtve ili nasilja preko dece ili prema deci. Ustanoviti indikatore moći/nemoći (lične, ekonomske, društvene kulturološke).

Identifikovati indikatore zloupotrebe moći, koje strategije/tehnike koristi nasilnik (kontrola, izolacija, prinuda) kako bi se na osnovu celovitog uvida u problem razmotrili faktori rizika, protektivni faktori i određujemo stepen rizika.

Koji su nasilnici opasni? ²²

Ne postoji šablon po kome možemo da odredimo koji nasilnik je najopasniji ali treba obratiti posebnu pažnju na:

„One koji prete da će ubiti ženu i imaju oružje u kući“

„One koji koriste rečenice i zatvor je za ljude“ – to može da znači da neće prezati ni od čega i da mu odlazak u zatvor ne predstavlja kaznu

„Oni koji kažu e sad sam ja najgori, a koliko ima monstruma i ubica, a vi ste mene našli da proglašavate najgorim“ - oni se upoređuju uvek sa onima koji su počinili teža dela

„Oni koji nisu nikad nigde evidentirani i nisu ništa uradili, ali je opsesivno vezan za žrtvu“

6. **Veštine planiranja** – tokom sačinjavanja plana zaštite važno je analizirati vezu između indikatora moći/nemoći, sagledati celokupnu situaciju i procenjen rizik kako bi napravili plan sa predlogom za dalju intervenciju (hitna, redovna). Važan segment rada u Centru za socijalni rad jeste pravljenje sigurnosnog plana sa ženom (razmotriti koja su to bezbedna mesta, signali, pomažuće osobe, dokumenta, vredne stvari/uspomene). konkretizovan plan nadzora (šta, kada/koliko, ko će proveravati i koje aspekte zaštite), a planirane mere zaštite treba da obuhvate direktne i indirektne žrtve.

²² Primeri izvučeni sa predavanja socijalnih radnica na radionicama na Fakultetu političkih nauka, oktobar 2015

13.1. Šta nije aktivno slušanje?

Jedna od ključnih vještina koja pomaže da se uspostavi odnos poverenja sa ženom koja je preživela nasilje i koja pomaže prilikom razjašnjenja situacije i planiranja daljih intervencije jeste aktivno slušanje. Važno je napomenuti šta nije aktivno slušanje kako bi izbjegli najčešće zamke koje mogu da naruše odnos poverenja u radu da ženama sa iskustvom muškog nasilja.

1. DAVANJE SAVETA

npr. „Najbolje je da se razvedete nemate drugog rešenja. Nije vam rešenje da ostanete u nasilju “

2. KRITIKOVANJE, OSUĐIVANJE

npr. „To što ste uradili nije bilo mudro ni odgovorno pogotovo zbog dece“

3. INTERPRETIRANJE

npr. „Kažete da vam muž ne nedostaje, to znači da ga ne volite?“

4. MORALISANJE

npr. „Za decu je najbolje da rastu uz oba roditelja, ako se razvedete oni će da ispaštaju najviše“

5. PREKIDANJE DOK ŽENA OPISUJE DOGAĐAJ/NASILNO ISKUSTVO

npr. „A mogli ste“. „A zašto niste pozvali odmah policiju..“

6. ISTRČAVANJE SA ZAKLJUČCIMA/PRAVLJENJE PRETPOSTAVKI/STAVLJANJE REČI U NEČIJA USTA

npr. „Znači čim ste nam to ispričali pretpostavljam da hoćete da ostavite svog muža?“

7. DAVANJE LAŽNIH OBEĆANJA/OHRABRENJA

npr. „Gravu gore, biće situacija uskoro bolje“

8. PREDAVANJE- držanje lekcije bez vođenja računa o potrebama i osećanjima žene

npr. „Znate ja najbolje znam jer radim ovaj posao dugi niz godina. Ne možete da shvatite olako njegovo ponašanje, to je suludo.“ bez davanja feedbacka, otvorenih pitanja i sl. dvosmjeren komunikacije

9. PRILAGOĐAVANJE- fokus na sebe, a ne na ženino iskustvo

npr. „I ja isto reagujem tako u tim situacijama. Nama u Centru stvarno nije lako.“

10. MINIMIZIRANJE I NE UVAŽAVANJE DISBALANSA MOĆI

npr. „Svi parovi se svađaju i imaju probleme u komunikaciji. To što ste opisali nije tako strašno čega sam se ja sve naslušala. Mi smo neutralni. Najbolje da razgovaramo svi zajedno ovde i da rešimo problem.“

13.2. Šta jeste aktivno slušanje?

Aktivno slušanje je slušanje sa razumevanjem, strpljenjem, pažnjom i interesovanjem za osobu koju slušamo i priču koju nam iznosi, **razmišljanje SA osobom ne o osobi i za tj. umesto osobe**. Cilj aktivnog slušanja je obezbeđivanje, sigurnog i negujućeg prostora u kome će se žena osećati shvaćeno, prihvaćeno i slobodno da izrazi sebe, sva svoja osećanja, mišljenja i dileme.

„Kad te molim da me slušaš, a ti počneš da mi daješ savete nisi moju molbu ispunila. Kad te molim da me slušaš, a ti počneš da mi pričaš zašto ne treba da se tako osećam ti gaziš moja osećanja. Kad te molim da me slušaš, a ti osećaš da treba nešto da uradiš da rešiš moje probleme , ti si me izneverila, ma koliko to čudno izgleda(..) nisam ja bespomoćna, možda obeshrabrena i neodlučna, ali nisam bespomoćna. Kad ti za mene radiš nešto što ja mogu i treba da uradim za sebe, podržavaš moj strah i moju slabost“ Anonimna autorka

13.3. Tehnike aktivnog slušanja

1. **Postavljanje otvorenih pitanja** – kako bi se dobili opširniji odgovori i sprečava nas da namećemo svoje pretpostavke i daju šansu da čujemo perspektivu sagovornice. Otvorenim pitanjima i osnažujemo ženu da sama stvara i otvara alternative koje će omogućiti izlazak iz nasilja. Umesto da nudimo gotove odgovore, podržavamo ženu da pronade i stupi u kontakt sa odgovorima koji se nalaze u njoj samoj. (npr. „Šta bi ste vi voleleli da uradite?“ „Možete li mi reći nešto više o tome?“ „Šta bi još želeli da dodate u vezi sa ovim o čemu smo razgovarale?“ „Kako se osećate u vezi sa tim?“)
2. **Parafraziranje** – kratko ponavljanje rečenica koje žena izgovori najčešće u formi pitanja. Imaju svrhu validacije osećanja sagovornice i priliku da sagovornica čuje šta je rekla i možda i dobije novi pogled na situaciju u kojoj se nalazi. (npr. „Koliko/ako sam vas dobro razumela vi kažete da/predlažete da...“ „Drugim rečima, vi kažete...“)
3. **Preokviravanje** – ponavljanje onog što smo čule od sagovornice ali preoblikovano, preformulisano tako da se zasniva na pozitivnom-preokviravanje. Usmeriti žene na sada i ovde, na njene snage, da sugerišemo da nije žrtva već ona koja odlučuje i ima izbor. (npr. „Nisam sposobna da brinem po sebi a kamoli o deci“ transformisati npr. u „Vi ste sposobna žena jer ste uspeali sami bez ičije pomoći da se starate o svojoj deci i obezbedite im sigurnost i ljubav“)
4. **Rezimiranje** – jasno na kraju razgovora nabrojiti ključne teze razgovora, sumirati rečeno u kratku formu (npr. „Dve stvari su proistekle iz našeg razgovora...“ ili „Dogovorili smo se nekoliko stvari...“)

13.4. Faze razgovora

1. **Uspostavljanje bliskosti** - ovu fazu karakteriše uspostavljanje prvog kontakta sa ženom koja je preživela nasilje, predstavljanje, ohrabrivanje prvog koraka i postavljanje otvorenih pitanja (npr. „Slušam Vas kako Vam mogu pomoći?“ „Drago mi je da ste došli da razgovarate sa mnom“)
2. **Razjašnjavanje i definisanje situacije i osećanja** - ovu fazu karakteriše procena bezbednosti (npr. „Da li je bezbedno po vas da se vratite kući?“ „Postoji li sigurno mesto na koje možete otići?“), procena psiho-fizičkog stanja (npr. „Imate li neke povrede?“ „Kako se osećate?“), razgovor o samom događaju (npr. „Možete li mi reći šta se dogodilo?“). Odrediti prirodu i dužinu trajanja stanja i reakcija kojima je bila izložena nakon početnog događaja, da li se nekome obraćala za pomoć. (npr. „Koliko dugo traje nasilno ponašanje koje ste opisali?“ „Da li ste sa nekim još razgovarali o ovome?“ itd.)
3. **Ispitivanje alternativa** - ovu fazu karakteriše razgovor o mogućim alternativama i ishodima. Prezentacija treba da uključuje davanje informacija o pravima i uslugama koje su dostupne ženi, zatim objasniti sve strane svih alternativa da bi se ženi olakšalo donošenje odluke koje odgovara njenim potrebama, željama i očekivanjima (npr. „Šta vam se čini kao najbolje rešenje za vašu situaciju“)
4. **Zaključivanje** - ovu fazu podrazumeva sumiranje važnih ključnih tema koje su proizašle iz razgovora i uspostavljanje dogovora o sledećim koracima. Na kraju važno je proveriti kako se žena oseća nakon razgovora i proveriti da li je ostalo nešto nejasno u razgovoru što treba dodatno pojasniti ženi. (npr. „Postoji li nešto o čemu bi želeli da razgovaramo?“ „Kako se sada osećate“).

13.5. Postupci koji mogu da razgovor pretvore u terapijsku seansu

1. **Validacija iskustva** - dati značaj svemu što je žena preživela/izdržala. Nekoliko primera koji objašnjavaju šta je validacija iskustva:

„Razumem puno ste stvari izdržali i uradili ste sve što ste najbolje što ste znali i mogli u tom trenutku.“ ili „Razumem vas, takav niz događaja bi povredio gotovo svakoga, dobro je što ste se odlučili da to podelite sa nekim to zahteva mnogo hrabrosti.“.

2. **Normalizacija simptoma** - umanjiti strah od simptoma i stanja u kojima se nalazi „da će poludeti“, da je nesposobna da se nosi sa teškoćama i objasniti da je to normalna reakcija na traumu. („Nakon svega to kako se osećate je normalna reakcija na ono što ste preživeli/što vam se dogodilo.“)
3. **Ventilacija** - pustiti ženu da izrazi svoja osjećanja tuge, besa, ljutnje, nezadovoljstva, razočarenja, mržnje.. Cilj ventilacije jeste da ne drži sve emocije zarobljene u sebi, ne radi protiv sebe, da je saosećajna i prema sebi, da nauči da bude u skladu sa sobom i svojim potrebama.

Socijalne radnice/ci mogu da osećaju tugu, nemoć, strah, ljutnju, bes, bespomoćnost, krivicu i mnoga dr.osj.u odnosu na klijentkinju, nasilnika, sistem. Važno je da saosjećati sa klijentkinjama a istovremeno sačuvati lične granice, spečiti preplavlivanje osjećanjima, zbog kojih nismo u mogućnosti da reagujemo i odnosimo se profesionalno u planiranju zaštite. Nekad su osjećanja koja profesionalci imaju posledica određenih predrasuda i nedostatka profesionalnih znanja.

Razviti saradnički odnos - dogovaranje, a ne nametanje, razmatranje ideja, a ne ubeđivanje, uzajamno poštovanje, a ne autoritarni pristup

14. UTISCI SA RADIONICA

„Radionice **Ujedinjene protiv nasilja** nad ženama su veoma uticala na mene i promenile moj način razmišljanja i viđenja određenih stvari i uvećale moje znanje.

Nakon prijave, kada sam videla da će radionice trajati 3 vikenda, subota i nedelja od 10 do 4 moram priznati da sam se zabrinula i prva pomisao mi je bila „sta mi je sve ovo trebalo“. Ali sada nakon održanih radionica i uličnih akcija nimalo se nisam pokajala i ovo iskustvo ne bih menjala ni za šta. Jedino mi je žao što nije trajalo malo duže.

Svaka od radionica mi je na poseban način pomogla u razbijanju predrasuda, prevazilaženju strahova i usvajanju novog, potrebnog, znanja. Izdvojila bih početak i kraj svake radionice kada smo u krugu delile osećanja, razmišljanja, očekivanja... to mi je neverovatno značilo jer sam shvatila koliko je bitno da čujemo i razumemo jedna drugu, i onoliko koliko sam imala želju da i koleginice mene slušaju toliko sam se i ja trudila da njih čujem. Shvatila sam na radionicama koliko znaci imati podršku i pomoć i da zajedno možemo postići mnogo toga.

Takodje bih izdvojila posete socijalnih radnica jer su mi njihove priče i iskustva mnogo značile. Uvidela sam da je nas budući posao veoma težak, ozbiljan i zahtevan ali isto tako vredan svakog truda.

Pomenula bih i radionicu o predrasudama i tome zasto žene ostaju u nasilju jer sam ja bila jedna od onih osoba koje nisu shvatale zašto žene ne odu od nasilnika na prve znake nasilja. Nakon sto sam čula razne priče, upoznala se sa krugovima nasilja, mehanizmina nasilnika, dinamikom nasilja i mnogim drugim stvarima mnogo mi je bilo jasnije u kakvoj se situaciji te žene nalaze i osećala sam se spremnijom za budući rad.

Ulične akcija koju smo imale nakon radionica još je jedno pozitivno iskustvo sa ovog projekta. Tog dana smo videle i suze i smeh nasih sugradjana, ljudi koji su učestvovali u naćoj akćiji, slušale ohrabrivanja za dalji rad ali i odbacivanje ljudi koji ne samo da nisu hteli da učestvuju, već nisu ni odobravali naš rad. Ipak sve to zajedno je imalo jak uticaj na mene takav da sam ja dobila želju da i dalje radim i jos više zavolim ovaj posao jer sam stekla utisak da smo na neke ljude zaista ostavili utisak i makar malo ih osvestili o rasprostranjenosti i problematici nasilja prema ženama što i jeste bio naš cilj.

S obzirom da sam ja na ovaj fakultet krenula i ne znajući šta je to što upisujem i šta me tu ćeka i u početku uopšte ni nisam bila zadovoljna i sigurna da li to ćelim da radim ove radionice su jedan korak koji me uverava da sam na dobrom putu.“

Marija Vukašinović, učesnica radionica *Ujedinjene protiv nasilja*

Slika 1: Poruka podrške ženama žrtvama nasilja koju je osmislila učesnica radionica

Slika 2: Poruka podrške ženama nasilja koju je osmislile učesnica radionica

Slika 3: Poruka podrške ženama žrtvama nasilja koju je osmislila učesnica radionica

15. ŠTA SMO PITALE SOCIJALNE RADNICE I NVO AKTIVISTKINJE NA TEMU NASILJA PREMA ŽENAMA?

1. Koliko ste zadovoljni postojećim rešenjima na polju zaštite žena od partnerskog nasilja u Srbiji? Čime ste zadovoljni, a čime ste manje zadovoljni?

Socijalne radnice su zadovoljne unapređenjem procedura kroz uvođenje protokola o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u svim nadležnim institucijama. Povećan je broj stručnjaka/kinja koje su prošli/e dodatne obuke za rad sa žrtvama nasilja u porodici. Bolja međusistemska saradnja koju je potrebno konstantno unapređivati. Urgentne mere se preduzimaju i daju rezultate ali se u kasnijim fazama slabije radi na pružanju podrške žrtvama, pomoć prilikom pronalaženja posla, materijalna podrška, obezbeđivanje stambenog prostora isl. Za ovakvu vrstu podrške žrtvi nakon izlaska iz nasilja, centri za socijalni rad nemaju dovoljno kapaciteta ali bi se to moglo prevazići organizovanom lokalnom akcijom, angažovanjem različitih aktera - nacionalne službe za zapošljavanje, lokalne samouprave, udruženja građana i sl. Manje su zadovoljne jer sporazumi o saradnji više postoje formalno. Neblagovremeno postupanje policije, tužilaštva, sudova. Iako je došlo do pomaka u međusistemskoj saradnji, navode da je dalje prisutna loša međusobna koordinacija nadležnih institucija. Nezadovoljne su jer je prisutno neprepoznavanje ozbiljnosti bavljenja temom nasilja prema ženama u nadležnim odgovornim institucijama.

NVO aktivistkinje su zadovoljne postojećim zakonima ali nisu zadovoljne primenom istih kao kako sistem zaštite funkcioniše. Zadovoljne su saradnjom izmedju NVO koje se bave istim pitanjem. Ono što još naglašavaju kao pozitivnu stranu jeste da je nasilje u porodici u zakonu prepoznato kao krivično delo, uvedene su mere zaštite žena i dece od nasilja u porodici, uspostavljena je medjusektorska saradnja izmedju NVO, CSR, policije, tužilaštva i sudova. Nažalost, navode da u praksi postoje veliki propusti u primeni navedenih zakona i procedura a često zataji upravo saradnja i pravovremena reakcija institucija. Žene koje su višestruko diskriminisane (žene sa invaliditetom, žene drugačije seksualne orijentacije, Romkinje) su posebno ugrožene u sistemu zaštite od nasilja. Tako se **npr. silovanje žene sa invaliditetom se kažnjava po članu „Obljuba nad nemoćnim licem.“ „Kazna predviđena za ovo delo je niža nego za silovanje žene koja nema invaliditet. Žena sa invaliditetom koja je majka nije prepoznata ni u jednom zakonu.“ (NVO aktivistkinja).** Potrebne su izvesne izmene i dopune zakona i njihovo usklađivanje sa Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, a od posebnog značaja je unapređenje primene postojećih zakona i praćenje efekata njihove primene. Ne postoji urgentna zaštita žena od nasilja, te je potrebno uneti zakonske izmene i u tom smislu (hitne mere zaštite u Zakon o policiji). Službe ne koriste dovoljno svoja zakonska ovlašćenja, zakoni se ne primenjuju dosledno, a kaznena politika je blaga. Nisu

zadovoljne jer se ne primenjuje Konvencija Saveta Evrope koju je Srbija potpisala pre dve godine (npr. žena i deca odlaze u sklonište, a nasilnik ostaje u kući, ne postoje prihvatilišta za žrtve seksualnog nasilja, nije zaživeo nacionalni SOS telefon...).

2. Prema Vašem iskustvu kakva je saradnja između relevantnih aktera (policija, sud, tužilaštvo, CSR, NVO) za zaštitu žena od partnerskog nasilja? Čime ste zadovoljni, a čime ste manje zadovoljni? Ko je najslabija karika?

Uopšteno govoreći, i socijalne radnice i NVO aktivistkinje nisu zadovoljne saradnjom između relevantnih aktera za zaštitu žena od partnerskog nasilja. Smatraju da **saradnja nije sistematska i kontinuirana, već je sporadična i zasnovana na volji pojedinaca i razlikuje se od opštine/grada.**

NVO aktivistkinje smatraju da ženske specijalizovane nevladine organizacije uglavnom nisu prepoznate kao značajni akteri u saradnji na rešavanju slučajeva nasilja u porodici i nasilja prema ženama, te se ni njihovi resursi ne koriste (u dovoljnoj meri). Profesionalci/ke u ovoj oblasti ne prepoznaju i ne koriste u dovoljnoj meri **konferenciju slučaja** kao metod za rešavanje slučajeva nasilja. Lokalni sporazumi o saradnji, koji su potpisani u gotovo svim opštinama/gradovima u Srbiji, usled svoje neoperativnosti, ne primenjuju se i postupajući službenici/ce uglavnom izveštavaju da oni postoje samo formalno. Takođe slažu se da u institucijama ima dosta osoba sa predrasudama i rodno nesenzitivnih, posebno među sudijama i tužiocima. NVO aktivistkinje navode da je saradnja sa centrom za socijalni rad poboljšana zahvaljujući dobrim ličnim odnosima, ali imaju primedbe na ophođenje zaposlenih prema ženama, na brzinu donošenja odluka i neprijavlјivanje nasilja.

Socijalne radnice su zadovoljne jer su napravljeni pomaci u saradnji na lokalnom nivou između različitih aktera. Uspostavljena saradnja sa tužilaštvom. Sudovi uvažavaju nalaz i mišljenje socijalnih radnika.

„Bolji je protok informacija među institucijama u odnosu na period kada nisu postojali jasno regulisani protokoli. Zaposleni (sud, policija, CSR) koji su prošli obuku su senzibilisani za rad na temi nasilja prema ženama.“ Manje su zadovoljne jer je sa policijom saradnja oskudna i nemaju stav o nasilju. Često su sudske procedure spore. Nisu svi podjednako senzibilisani za temu nasilja prema ženama (zavisi od opštine/grada). CSR ne pokreću dovoljno parničke postupke, mere koje se izriču često budu nesvrishodne i neadekvatne porodičnoj situaciji.

I jedne i druge ispitanice navode da je zdravstvo je najmanje senzibilisano i nije upoznato sa Protokolom.

Postoji neprepoznavanje specifičnih vrsta nasilja kojem su izložene žene sa invaliditetom:

„Ni u jednoj instituciji nisu prepoznate specifične vrste nasilja kojima su izložene žene sa invaliditetom kao što su, ponižavanje i vređanje na osnovu invaliditeta, izolacija, udalјavanje od sredstava komunikacije i ortopedskih pomagala kako bi se zeni onemogućilo da potraži pomoć od drugih, uskraćivanje pomoći i podrške pri ostvarivanju osnovnih fizioloških potreba, pretnje napuštanjem i smeštajem u institucije socijalne zaštite, pretnje oduzimanjem dece u slučaju razvoda (što se najčešće i desi čak i ako je otac nasilnik ako majka ima

invaliditet.) Žene sa teškim fizičkim i senzornim invaliditetima najčešće emotivno i fizički zavise od nasilnika, ne raspolažu samostalno svojim novcem i teško dokazuju da su preživele bilo koji oblik nasilja. Kada je reč o ženama sa mentalnim oštećenjem i/ili kombinovanim smetnjama situacija je još teža. Sve žene su prisiljene da se vidjaju sa nasilnicima ispred CSR ili SUP kada daju decu na vidjanje a pojačani nadzor u tim situacijama se najčešće ne primenjuje ili veoma retko. Sudije se najčešće odlučuju na izricanje najnižih predviđenih kazni za nasilje u porodici.“ (NVO aktivistkinja)

3. Prema Vašem mišljenju da li CSR/NVO imaju dovoljno ovlašćenja i resursa da pruže adekvatnu pomoć i podršku ženama žrtvama nasilja ? Čime ste zadovoljni, a čime ste manje zadovoljni?

Socijalne radnice su zadovoljne ovlašćenjima koje ima CSR ali ne i resursima koji su im na raspolaganju za pružanje pomoći i podrške žrtvama nasilja. Smatraju da nemaju u CSR dovoljno obučenog kadra za rad sa ženama koje su pretrpele nasilje i nema resursa za dugoročnu zastitu i podršku ženi(zaposlenje, pomoc u resavanju stambenog pitanja i sl.). Takođe jedna ispitanica navodi da bi bilo bolje da postoji služba u CSR koja bi se bavila samo nasiljem u porodici. Manje su zadovoljne saradnjom između nadležnih institucija koja predstavlja prepreku za efikasniju primenu ovlašćenja koje ima CSR.

NVO aktivistkinje nisu zadovoljne ovlašćenjima jer ženske organizacije, specijalizovane za pružanje usluga podrške ženama sa iskustvom nasilja, nisu u dovoljnoj meri prepoznate kao pružateljke usluga u sistemu socijalne zaštite. Ne postoji Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, tako da ni sistem BPP nije regulisan, pa ni status NVO-a u tom pogledu. Dakle, usluge ženskih organizacije se uglavnom ne finansiraju iz držanog budžeta, već iz donatorskih sredstava, što ne doprinosi održivosti ovih usluga. Trebalo bi precizno definisati da specijalizovane usluge mogu da pružaju samo specijalizovane NVO i da moraju biti finansirane sredstvima iz državnog budžeta. NVO nema neka posebna ovlašćenja,osim onih koje im same žene žrtve nasilja daju kada je reč o zastupanju advokatkinja pred sudom u sudskim procesima i ovlašćenja koje je država prepoznala u smislu partnerskog rada sa institucijama kada je reč o zaštiti žena koje su preživele nasilje. Preporuke NVO aktiviskinja je da se izjednače ovlašćenja institucija i NVO organizacija koje su specijalizovane za pružanje usluga podrške ženama sa iskustvom muškog nasilja.

4. Koliko su postojeće usluge i prava dostupne ženama koje su pretrpele nasilje u partnerskom odnosu? Čime ste zadovoljni, a čime ste manje zadovoljni?

NVO aktivistkinje navode da ženama sa iskustvom nasilja nisu u dovoljnoj meri dostupne usluge podrške, niti su prilagođene njihovim potrebama (npr. žene sa invaliditetom se suočavaju i sa fizičkim barijerama), a neke od specijalizovanih usluga, predviđene Konvencijom SE protiv nasilja prema ženama, ne postoje u Srbiji (npr. krizni centri za žrtve seksualnog nasilja). Uglavnom ne postoje standardi za postojeće usluge, a postojeći Pravilnici nisu rodno specifični već se odnose na usluge opšte namene (za različite kategorije korisnika/ca po polu, godinama, itd). Dostupost sigurnih kuća je takođe upitna jer se žene uglavnom smeštaju uz uput centra za socijalni rad, što znači da one ne mogu direktno da

dobiju smeštaj u sigurnoj kući. žene nemaju poverenja u institucije i sigurne kuće. Takođe prisutna je neobaveštenost žena o pravima i uslugama koje mogu da ostvare.

„Institucije su i dalje fizički nepristupačne ženama sa različitim vrstama invaliditeta. Zakon o socijalnoj zaštiti predviđa pravo prvenstva pri dobijanju personalnih asistenata/kinja ali ta usluga im je dostupna samo na papiru. To je jedan od razloga što one i ostaju u situaciji nasilja. Neophodna je veća podrška od strane CSR i kontinuirana komunikacija sa porodicama koje imaju članicu sa invaliditetom jer oni imaju podatke i mogu da idu na teren a sve u cilju što ranijeg uočavanja problema u porodici i prevenciji nasilja. Sve navedeno se odnosi i na Romkinje i lezbejke sa sa invaliditetom koje su i institucionalno nevidljive.“ NVO aktivistkinja

Socijalne radnice smatraju da su dostupne u velikoj meri, ali stručni radnici često nisu motivisani da primenjuju sve oblike zaštite. Potrebno je da Centri pokreću više sudskih postupaka.

„Usluga dugoročne psihološke podrške koju je pružao AŽC je dostupna ženama, ali mislim da je poslednjih godina smanjena, tj. ima manji broj konsultantkinja, a druge NVO nemaju feministički pristup u radu sa ženama (npr. IAN je radio podršku, zaposlene u Sigurnoj kući). Pored psihološke podrške, nedostaje pravna podrška - žrtve nemaju usluga zastupanja na Sudu, a što im je potrebno zbog kompleksnosti pravnog postupaka.“ - socijalna radnica

5. Koje su tehnike i veštine važne za rad sa žrtvama partnerskog nasilja kao i sa počiniocima nasilja?

Socijalne radnice i NVO aktivistkinje se slažu da su od posebnog značaja su veštine aktivnog i empatijskog slušanja, veštine vođenja razgovora, asertivnost. Neke od ovih veština su važne i zbog identifikovanja i utvrđivanja postojanja nasilja. Važna je veština dokumentovanja nasilja u svakoj od službi koja deluju u oblasti zaštite od nasilja. Navode i veštine nenasilne komunikacije, planiranja, procene rizika i organizacijske veštine jer je neophodna koordinacija sa različitim službama. Važno je znati i tehnike razgovora sa nasilnicima uz jasno postavljanje granica dozvoljenog ponašanja i stalno vraćanje odgovornosti za nasilno ponašanje.

6. Koje su Vaše ključne preporuke za unapređenje sistema zaštite žena od partnerskog nasilja?

Socijalne radnice i NVO aktivistkinje se slažu da je potrebno: unapređenje zakonskog okvira; značajno unapređenje primene zakona i praćenja efekata primene; uspostavljanje dobre međuinstitucionalne saradnje, čiji će efekti biti sistematski i dosledno praćeni; regulisanje sistema usluga podrške za žene sa iskustvom nasilja i poštovanje Konvencije Saveta Evrope.

NVO aktivistkinje dodaju da bi unapredilo sistem zaštite žena od partnerskog nasilja da NVO i institucije zajedno rešavaju problem nasilja sastancima i konferencijama slučaja.

Neophodno je da se Krivični Zakon i sva podzakonska akta i protokoli o postupanju kada je reč o nasilju u porodici, primenjuju u praksi po hitnom postupku i sa punom odgovornošću i svešću o mogućim posledicama u slučajevima nepravovremenog i/ili blagog postupanja. Na osnovu njihovog dugogodišnjeg iskustva je da Skloništa, Sigurne kuće i ostali vidovi psihološke podrške ženama žrtvama nasilja ne treba da budu pod ingerencijom CSR jer u institucijama nema dovoljno vremena ni uslova za specifičnu podršku ženama koje su pod traumom izazvanom preživljenim nasiljem.

7. Šta bi po Vašem mišljenju unapredilo rad CSR i njegovih zaposlenih na polju zaštite žena od partnerskog nasilja? U kom delu zaštite žena sa iskustvom muškog nasilja je neophodno NVO i CSR da unaprede saradnju i grade savezništvo ?

Socijalne radnice: najviše zapošljavanje novih stručnih radnika i edukacija istih za rad sa navedenom problematikom. Takođe navode da bi značila finansijska podrška države u zaštiti (programi zapošljavanja, pomoć u rešavanju stambenog pitanja), zatim permanentna edukacija iz te oblasti; stimulisanje i nagrađivanje socijalnih radnica koje imaju uspešno rešene slučajeve nasilja nad ženama (zaustavljeno nasilje, mere zaštite, upućivanje žrtve na podršku, upućivanje nasilnika na tretman); na lokalnom nivou uvođenja nagrada za uspešno povezivanja institucija; kažnjavanje propusta u radu (eskalacija nasilja, nisu predložene mere zaštite, a ugrožena je bezbednost žrtve)

NVO aktivistkinje: kontinuirana edukacija na teme: rodna ravnopravnost, tolerancije i nenasilje, psihološki aspekti nasilja nad ženama, višestruka diskriminacija žena, emotivna pismenost, nenasilna komunikacija. Smatraju da je nužno uspostavljanje sistema za evaluaciju rada svakog stručnog radnika/ce, te u tom smislu uvođenje mehanizama za vrednovanje rada i nagrađivanje stručnih radnika/ca i preuzimanje odgovornosti i snošenje posledica za propuste u radu. Važno je da se unapredi saradnju pri realizaciji konferencija slučaja, procenama rizika, bezbedonosnim planovima, koordiniranjem procesa smeštanja žene u Sigurnu kuću i Skloništa.

15.1. Posebna pitanja za NVO aktivistkinje

1. Možete li da navedete koje usluge pruža NVO sektor?

Usluge koje pruža NVO sektor su raznovrsne, ali se mogu grupisati kao: besplatna pravna pomoć (pisanje podnesaka, zastupanje na sudu, davanje pravnih informacija), direktna individualna psihološka i emotivna podrška i podrška putem SOS telefona, praćenje i posredovanje kod državnih institucija, grupe samopomoći, edukativne aktivnosti, itd. Učestvuju u izradi pravilnika, nacionalnih strategija, protokola i drugih dokumenata na lokalnom i državnom nivou, u vezi sa sprečavanjem nasilja i postupanjem u slučajevima nasilja.

2. Koje je, po Vašem mišljenju, trenutno najvažnije pitanje kojim se bavi NVO sektor u oblasti zaštite žena od partnerskog nasilja?

Regulisanje sistema usluga podrške za žene sa iskustvom nasilja (uspostavljanje nacionalnog SOS telefona i kriznih centara za žrtve seksualnog nasilja) i primena Konvencije Saveta evrope.

15.2. Posebna pitanja za socijalne radnice

Koja sve prava žena žrtva nasilja može da ostvari i koje usluge da dobije, a da su u okviru nadležnosti CSR?

Informisanje o pravima i dostupnim uslugama u zajednici (npr. kao žrtva nasilja ima pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu), urgentno zbrinjavanje žrtava nasilja (sigurna kuća, hraniteljska porodica), prijavljivanje nasilja policiji ili tužilaštvu, pisanje krivičnih i/ili prekršajnih prijava, psihosocijalna podrška (koju pruža CSR ili vas upućuje na druge ustanove i organizacije, npr. dom zdravlja, žensku nevladinu organizaciju), materijalna pomoć (uvećana, jednokratna, novčana socijalna pomoć/uvećana novčana socijalna pomoć, subvencije na plaćanje komunalnih usluga), ili druge vrste materijalne pomoći koje priznaje lokalna samouprava (npr. stalna novčana pomoć za žrtve nasilja u porodici koju daje Grad Beograd), organizovanje „konferencije slučaja” sa drugim službama za planiranje celovite i usklađene zaštite i podrške za sve žrtve nasilja, pokretanje sudskog postupka po službenoj dužnosti, pružanje pomoći sudu u pribavljanju potrebnih dokaza, dostavljanje sudu nalaza i mišljenja o svrsishodnosti tražene mere za zaštitu od nasilja (parnični postupak za izricanje mera zaštite), upućivanje na druge ustanove i organizacije u cilju ostvarivanja prava i usluga iz drugih oblasti (npr. zapošljavanje, zdravlje, obrazovanje), davanje pismenih i usmenih upozorenja nasilniku kao jedna od mera za dalju izloženost žrtve, razvoj socijalne mreže za podršku korisnice i praćenje i procena efekata preduzetih mera za zaštitu od nasilja.

Kako teče obavezna procedura u CSR kada neko prijavi nasilje? Koje su obaveze voditelja slučaja u situaciji kada se utvrdi da postoji partnersko nasilje?

Obaveza zaposlenih u CSR je da prilikom prijave nasilja u porodici u Prijemnoj kancelariji zatraže i zabeleže sledeće podatke o vama: ime i prezime, kontakt podatke, podatke o deci (ukoliko ih imate), vrstama nasilja koje ste preživeli, povredama i preduzetim postupcima (ako ih je bilo). Na osnovu tih informacija u Prijemnoj kancelariji se određuje prioritet za reagovanje centra:

- **neodložan** - reagovanje u roku od 24h, kada postoji neposredna životna ugroženost;
- **hitno** - reagovanje u roku od 3 dana, kada postoji umeren rizik po život i zdravlje;
- **redovan** - u roku od 7 dana, kada nema neposrednog rizika.

U situacijama kada je potrebno hitno reagovati na prijavu nasilja van radnog vremena i noću, svi centri za socijalni rad imaju **organizovana pasivna dežurstva**. U centru za socijalni rad po mestu boravišta možete saznati na koji broj telefona možete neposredno prijaviti nasilje visokog rizika (kada je pored policije potrebna i asistencija (prisustvo i pomoć) centra za socijalni rad radi smeštanja u prihvatilište ili sigurnu kuću za žene žrtve nasilja).

Napomena: u situacijama visokog rizika uvek prvo pozovite policiju! U slučaju da porodica ima maloletno dete (decu) koje nije direktno izloženo nasilju, ono će se smatrati indirektnom žrtvom nasilja koje prema ženi čini suprug, vanbračni partner (sadašnji ili bivši) ili drugi član

porodice. Tada se slučaj upućuje Službi za zaštitu dece i omladine, i određuje se voditelj slučaja koji će dalje raditi na slučaju. Kada u porodici nema maloletne dece, slučaj će biti upućen Službi za zaštitu odraslih i starih lica u okviru centra za socijalni rad.

Voditelj slučaja obavlja procenu shodno Pravilniku. Ima obavezu obavljanja intervjua posebno za žrtvom, posebno sa nasilnikom, da opservira mal. decu i obavi terensku posetu i obavezno utvrdi procenu rizika po bezbednost žrtve, takođe uključuje i dr. institucije, tj. pribavlja dokaze kako bi dokumentovala nasilje, upućuje žrtvu gde može ostvariti psihološku i pravnu podršku, upućuje nasilnika na tretman za počinioce nasilja i sastavlja nalaz i mišljenje institucijama koje to zahtevaju od njega - sud, tužilaštvo.

Nakon utvrđivanja stepena prioriteta, sprovode se dalje aktivnosti. Obaveza prikupljanja podataka i izrada početne procene i početnog plana. Prvi zadatak je obezbediti bezbednost žrtve i zaustaviti nasilje, ukoliko je žrtva ugrožena hitno izmeštati u alternativni smeštaj, ukoliko ne postoje srodnici

ili prijatelji kod kojih bi

korisnica mogla a se izmesti.

Korisnica se informiše o

svim njenim pravima.

Obaveštava se policija o

prioritetnom postupanju i

proverava se da li je bilo

prethodnih intervencija.

Žena se vodi na lekarski

pregled ukoliko je to

neophodno. Obaveštava se javno tužilaštvo. Ženi se obezbeđuju materijalna sredstva ukoliko nema izvore prihoda. Pokreću se parnični postupci ukoliko je potrebno. Onome ko vrši nasilje se postavljaju granice dozvoljenog ponašanja, izriče mu se usmeno upozorenje i informiše se o postupcima koje će centar preduzeti, daje mu se pismeno upozorenje. Centar prati stanje u porodici, periodičnim kontaktima i razgovorima, sa druge strane, ukoliko je žena izdvojena iz porodice, prati se njeno funkcionisanje i polako se osnažuje da samostalno može da nastavi da živi bez nasilja. Rade se periodični ponovni pregledi, učestvuje se u sudskim postupcima. Kada se žena osamostali i nasilje prestane, kada nema više rizika od izloženosti nasilju obustavlja se dalji rad na predmetu.

*Prvi zadatak je obezbediti bezbednost žrtve
i zaustaviti nasilje, ukoliko je žrtva
ugrožena hitno izmeštati u alternativni
smeštaj, ukoliko ne postoje srodnici ili
prijatelji kod kojih bi korisnica mogla a se
izmesti.*

Koje biste savete dali studentkinjama/studentima, budućim socijalnim radnicama/radnicima koji žele da rade u oblasti zaštite žena od partnerskog nasilja (npr. kako se nositi sa teškim emocijama i sl.)?

1. Praksa u institucijama i organizacijama koje se bave zaštitom žena od partnerskog nasilja

2. Neophodna supervizija na poslu

3. Razmena iskustva sa kolegama „ventiliranje“ („važno je ventilirati osećanja, truditi se da se održi distanca, ali izbegavati da se dođe do stanja gde si hladna i sve olako prihvataš“)

4. Važno je osvestiti poziciju moći u odnosu na ženu koja traži podršku

5. Prihvatiti svoje emocije („Mogu se javiti i razne negativne emocije prema ženi. Važno je da znamo da su sve emocije ok ali i da su naše emocije i rad na njima naša odgovornost“)

6. Važno je uspostavljanje granica sa ženom koja je preživela nasilje („kako bi izbegle zamku da imamo previsoka očekivanja od žene u odnosu na njen tempo izlaska iz situacije nasilja i odluke koje u tom procesu donosi“)

7. Važno je voditi brigu o sebi i razviti protektivne mehanizme kako bi se sprečilo sagorevanje na poslu (aktivnosti koje omogućavaju emotivno pražnjenje i smanjenje stresa)

8. Obratiti se NVO koje imaju dugogodišnje iskustvo u praksi, a u koje imate poverenja

9. Informisati se o zahtevima posla socijalnog radnika/ce, potrebnim veštinama kao što su aktivno slušanje, procena bezbednosti i veštine dokumentovanja nasilja („suština je da se dobro napiše nalaz i mišljenje socijalno radnika/ce jer nas to predstavlja kao profesionalce u drugim ustanovama – sud, tužilaštvo. Koristiti jasan jezik kako bi na sudu mogli da razumeju ozbiljnost nasilja i praviti specifične nalaze koji oslikavaju svaki konkretan slučaj“)

10. Preispitivati vlastita uverenja i predrasude o nasilju prema ženama („ukoliko te je nešto naročito u radu sa žrtvom pogodilo važno je da istražiš svoja uverenja, predrasude ili da li u svom ličnom iskustvu ima nečega što je dovelo do tog osećanja“)

11. U radu sa nasilnikom važno je postaviti granice i osuditi nasilno ponašanje, a ne njega kao osobu („uvek pohvaliti i pozitivne stvari koje nasilnik radi npr. ako radi dobre stvari za decu“).

Prema Vašem iskustvu šta je neophodno da zna svaki socijalni radnik/ca o nasilju prema ženama?

- Treba da poseduje osnovna znanja o fenomenu nasilja, vrstama nasilja, efektima nasilja, rad sa traumama, predrasudama o nasilju, da razume zašto žene povlače prijave i vraćaju se nasilnicima i da prepoznaju različite mehanizme kontrole koje koristi nasilnik.
- Sposobnost da se prepozna nasilje, da empatiše, uvaži disbalans moći i posmatra nasilan događaj ne kao izolovan čin kroz kontekst sukoba već kroz kontekst nasilja. Nepatologizovati psihičke efekte nasilja depresije i anksioznosti, mora se uzeti u obzir da je to normalna reakcija na dugotrajno trpljenje nasilja.
- Treba da zna da žena nije kriva za nasilje koje je preživela, da je odgovornost na onome ko nasilje vrši. Ona se vraća se nasilniku i do 7 puta. Ovo je posledica patrijarhalnog vaspitanja, nedostatka podrške primarne porodice i društva koje opravdava nasilje. Nasilje nije lični problem već problem društva u celini. Sve žene su

različite, njihovo poverenje je narušeno, imaju odbrambene mehanizme i neophodan im je individualan plan za izlazak iz situacije nasilja a za to je potrebno vreme i strpljenje.

- Treba da poznaje zakonsku regulativu u ovoj oblasti i ovlašćenja i procedure svoje službe, kao i ovlašćenja drugih službi i sa kojima je nužno da sarađuju i da bude dosledan u radu. Važna je i dobra informisanost, koordinisana razmena informacija između službi.
- Treba da veruje ženi žrtvi nasilja, podrži je u njenom izboru i ne nude gotova rešenja. Poštovanje potreba, procena i stavova osobe koja je preživela nasilje. U radu da koriste princip osnaživanja kako bi žena povratila poverenje u sebe i sopstvene snage jer rešenje situacije se nalazi u samoj ženi („Mi dajemo informacije, upućujemo u postupak, razmatramo strategije izlaska iz nasilja, pravimo sigurnosni plan zajedno sa njom i olakšavamo pristup institucijama kroz saradnju sa njima.“ – socijalna radnica)
- Eliminisanje predrasuda u radu sa žrtvama (u odnosu na klasu, rasu, nacionalne, verske, mentalne/fizičke specifičnosti žrtve)
- Uvažavanje principa hitnosti, efikasnosti i da je bezbednost na prvom mestu
- Preuzimanje svih dostupnih mera socijalne kontrole i maksimalno korišćenje zakonskih mogućnosti
- Stalno preispitivanje efekata pojedinačnih mera i njihovo unapređivanje

16. KAKO JE BILO NA ULIČNIM AKCIJAMA?

Zadovoljne smo što smo podstakle devojke na društveni angažman da osmisle i sprovedu akcije na pijaci („Kalenić“ i „Zeleni venac“) na temu podizanja svesti o nasilju prema ženama. Putem online kampanje (poruke, video) i putem uličnih akcija ispunile smo cilj da samo naš doprinos u povećanju informisanosti šire javnosti o nasilju prema ženama. Posebno nam je drago jer smo podelili na pijacama brojeve SOS telefona za psihosocijalnu podršku ženama kojima često nisu dostupna sva sredstva informisanja (žene koje žive u siromaštvu, starije žene, Romkinje).

Neki od utisaka učesnica:

„Oduševilo me je sto su i muškarci dolazili da ostave poruku, i što su neke žene pokazale da im nije stalo do poklona nego jednostavno žele da napisu šta imaju. Sve u svemu, super iskustvo ako zanemarimo određene isfrustrirane osobe“ (učesnica akcije Kalenić).

Posebno su devojke obradovale pozitivne reakcije žena: „Nisam očekivala toliko pozitivnu reakciju žena, bas su bile zainteresovane! I ulepsale smo im dan sa poklončićima (jedna žena je stavila kolačić u tezgu za sreću)“ (učesnica akcije Kalenić).

„...Nisam znala kako će ovo izgledati, ali mislim da je bio pun pogodak jer smo naveli ljude da razmišljaju o tome i plus iznenadili malim poklonom i uopšte svojom pojavom na pijaci...“ (učesnica akcije Zeleni venac)

16.1. Poruke koje su ostavljali građani/ke na akcijama na pijacama „Kalenić“ i „Zeleni venac“

Usmerene državi/društvu:

„Ako svi svesno i odgovorno osudimo nasilje i pritom budemo iskreni mislim da bi istog bilo manje“

Poruke žena koje su trpele nasilje:

„Iz svog iskustva znam da nije važno koliko dugo smo išle u pogrešnom pravcu, uvek možemo da promenimo pravac“

Poruke podrške ženama:

„Rođeni smo da živimo slobodni bez pretnji, udaranja i izživljavanja. Stop nasilju“

„Drage moje ženice budite hrabre u svakom pogledu, niste krive i nek se srami nasilnik“

„Nikad nije kasno potražiti pomoć“

„Život je samo jedan niko nema prava da ti uskrati radost. Budi hrabra, samo to se računa“

Poruke muškaraca ženama:

„Kao sin, otac, brat, suprug, podržavam vas u nastojanjima da nasilja ne bude“

„Protiv sam nasilja svake vrste. A tek sam protiv nasilja prema deci i ženama/devojkama. To je neopisiv primitivizam i kukavičluk nasilnika“

ULIČNE AKCIJE, FOTOGRAFIJE

Slika 1: Ulična akcija na pijaci Zeleni venac

Slika 2: Ulična akcija na pijaci Zeleni venac

Slika 3: Zajednička fotografija učesnica ulične akcije na pijaci Zeleni venac

Slika 4: Pisanje poruka podrške ženama žrtvama nasilja u oviru ulične akcije na pijaci Zeleni venac

Slika 5: Zajednička slika studentkinja socijalnog rada sa ženom koja prodaje džempere od prave vune na pijaci „Kalenić“

7. LITERATURA

1. Branković, B (2013). *Vesti iz budućnosti - Istanbulska konvencija i odgovornost države za borbu protiv nasilja nad ženama*. Beograd: Program Ujedinjenih nacija za razvoj
2. Branković, B. (2012). *Mapiranje kapaciteta specijalizovanih organizacija za podršku žrtvama rodno zasnovanog nasilja: Prvi korak ka uspostavljanju jedinstvene nacionalne SOS linije*. Beograd: Projekat Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP)
3. Bukvić i saradnice, (2008.): *Priručnik za rad sa ženama sa traumom muškog nasilja- feministički pristup*, Autonomni ženski centar, Beograd
4. Ignjatović, T. (2011): *Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: Model koordiniranog odgovora zajednice*, Rekonstrukcija Ženski fond, Beograd
5. Logar, R. (2005). *Austrijski model intervencije u slučajevima nasilja u porodici*. Beograd: Autonomni ženski centar.
6. Nikolić-Ristanović, V. (2013) *Praćenje primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici u Srbiji: nalazi pilot istraživanja*. Beograd: UN Women
7. Deklaracija UN o eliminisanju nasilja prema ženama (1993), dostupna na: <http://www.refworld.org/cgi-bin/telex/vtx/rwmain?docid=3b00f25d2c>
8. Deklaracija o politici suprotstavljanja nasilju prema ženama u demokratskoj Evropi (1993), dostupna na: http://www.snp.co.me/print_strane.asp?kat=1&id=758
9. Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011), dostupna na: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2013/2246-13Lat.pdf>
10. Konvencija o prevenciji, kažnjavanju i iskorenjivanju nasilja prema ženama (1994), dostupna na <http://www.oas.org/en/mesecvi/convention.asp>
11. Konvencija UN o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (1979), dostupna na: <http://www.sostelefon.org.rs/zakoni/15.%20Konvencija%20o%20eliminisanju%20svih%20oblika%20diskriminacije%20zen.pdf>

12. Krivični zakon Republike Srbije (KZ) – „Službeni glasnik RS” broj 85/2005, 88/2005, 107/2005 ispr.
13. Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995) dostupni su na <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>
14. Porodični zakon Republike Srbije (PZ) – „Službeni glasnik RS”, broj 18/2005.
15. Preporuka (2002)5 za zaštitu žena od nasilja, dostupna na: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915>
16. Preporuka o nasilju u porodici (1985), dostupna na: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/victims/recR_85_4e.pdf
17. Protokol o zaštiti žena u Africi (2003) dostupan na: <http://wgd.au.int/en/content/protocol-african-charter-human-and-peoplesrights-rights-women-africa>

Urednice priručnika:

Ivana Seratlić
Violeta Marković

Radionice na Fakultetu političkih nauka vodile:

Andrea Nenadić
Ivana Seratlić
Milica Savić
Violeta Marković

Ovim putem zahvaljujemo kolegici Mariji Nijemčević koja je učestovala u izradi priručnika pisanjem teksta o pravnoj regulativi o nasilju prema ženama. Zahvaljujemo Fakultetu političkih nauka što su nam omogućili prostor za realizaciju radionica sa 22 studentkinje treće i četvrte godine socijalnog rada na temu nasilja prema ženama i zahvaljujemo studentkinjama socijalnog rada na divnoj energiji tokom zajedničkog rada. Dalje se zahvaljujemo NVO aktiviskinjama i socijalnim radnicama sa iskustvom rada sa ženama koje su preživele muško nasilje koje su nam izašle u susret i pomogle nam da obogatimo priručnik odgovarajući na naš online upitnik na temu „Šta treba da zna svaki socijalni radnik/ca o nasilju prema ženama“. Posebno zahvaljujemo na pomoći socijalnoj radnici Danijeli Pešić iz Autonomnog ženskog centra i psihoterapeutkinji Dušanci Stojković Trajković. Takođe zahvaljujemo Oliveri Ilkić iz NVO „IZ KRUGA“- organizacija za zaštitu prava i podršku žena sa invaliditetom i Vesni Cerimovic iz Udruženja Roma Novi Becej jer smatramo da je važno da se glas žena koje su višestruko diskriminirane čuje. Takođe zahvaljujemo na pomoći pri izradi vodiča GCSR Vračar, CSR Arandjelovac, Knjaževac, Sremska Mitrovica, a posebno se zahvaljujemo socijalnim radnicama Sadiji Gicić i Sandri Perić na iscrpnim odgovorima tokom popunjavanja online upitnika.

Priručnik u elektronskom formatu je deo aktivnosti u okviru projekta „Ujedinjene protiv nasilja“ koji je realizovala neformalna grupa mladih socijalnih radnica, a koji je podržala Rekonstrukcija ženski fond u okviru programa „Ogledalo“

